

Ministru komitejas Ieteikums CM/Rec(2009)10 dalībvalstīm par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību

*(Pieņēmusi Ministru komiteja 2009. gada 18. novembrī
1070. atkārtotajā ministru vietnieku sanāksmē)*

Ministru komiteja, ievērojot Eiropas Padomes Statūtu 15. panta b) apakšpunkta noteikumus;

atgādinot par Eiropas Padomes valstu un valdību vadītāju trešo augstākā līmeņa sanāksmi (Varšava, 2005. gada 16.–17. maijs) un tajā noteiktajām saistībām īstenot konkrētu rīcību, lai apkarotu jebkādu vardarbību pret bērniem;

atgādinot par programmu “Veidojot Eiropu bērniem un kopā ar tiem; 2009.–2011. gada stratēģija”, kas paredz, ka Eiropas Padome pilda pret bērniem vērstas vardarbības apkarošanas valsts un reģionālo iniciatīvu reģionālā iniciatora un koordinatora lomu un darbojas kā Eiropas forums attiecībā uz Apvienoto Nāciju Organizācijas ģenerālsēkretāra pētījumā par vardarbību pret bērniem iekļauto ieteikumu turpmāku izpildi;

atgādinot par Eiropas izpratnes veidošanas kampaņu pret bērnu fizisku sodīšanu “Pacel roku pret pērienu” [*Raise your hand against smacking*], ko Eiropas Padome uzsāka 2008. gada 15. jūnijā Zagrebā, Horvātijā;

ņemot vērā to, ka bērnu labklājība un intereses ir visu dalībvalstu pamatvērtības un tās ir jāveicina bez kādas diskriminācijas;

atzīstot, ka vardarbība pret bērniem ir bērnu tiesību pārkāpums, tā kavē bērnu attīstību un ierobežo bērnu iespējas īstenot citas pamattiesības;

ievērojot, ka vardarbība pret bērniem ir sastopama ikvienā valstī un šī problēma nav atkarīga no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskiem vai cita veida uzskatiem, nacionālās vai sociālās piederības, piederības mazākumtautībai, īpašuma, vecuma, seksuālās orientācijas, veselības stāvokļa, invaliditātes vai kāda cita stāvokļa;

ņemot vērā to, ka ģimenei, sabiedrībai un valstij ir vairāk jāiegulda vardarbības novēršanā un bērnu aizsardzībā, jo bērni ir trausli, neaizsargāti un attīstības procesā atkarīgi no pieaugušajiem;

ņemot vērā Eiropas Cilvēktiesību konvenciju (ELS Nr. 5), kas visām dalībvalstu jurisdikcijā esošajām personām, tostarp bērniem, nodrošina tiesības uz aizsardzību pret spīdzināšanu, necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodu, tiesības uz brīvību un drošību, kā arī tiesības uz taisnu tiesu;

ņemot vērā pārskatīto Eiropas Sociālo hartu (ELS Nr. 163), jo īpaši tajā iekļautos noteikumus par bērnu tiesībām uz aizsardzību pret nolaidību, vardarbību un izmantošanu;

paturot prātā Eiropas konvenciju par bērnu tiesību piemērošanu (ELS Nr. 160), Konvenciju par cilvēku tirdzniecības apkarošanu (*CETS* Nr. 197), Eiropas Padomes konvenciju par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201) un citus attiecīgus Eiropas Padomes juridiskos dokumentus;

ņemot vērā šādus Ministru komitejas ieteikumus dalībvalstīm: Ieteikumu CM/Rec(2009)5 par pasākumiem nolūkā aizsargāt bērnus nokaitīga satura un rīcības, kā arī veicināt bērnu aktīvu līdzdalību jaunajā informācijas un komunikācijas vidē, Ieteikumu CM/Rec(2008)11 par Eiropas noteikumiem saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi, Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2006)19 dalībvalstīm par politiku, kuras mērķis ir atbalstīt vecāku labi veiktu aprūpi, Ieteikumu Rec(2006)12 par bērnu iespējām jaunajā informācijas un komunikācijas vidē, Ieteikumu Rec(2006)5 par Eiropas Padomes Rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā, Ministru komitejas Ieteikumu dalībvalstīm Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs, Ieteikumu Rec(2002)5 par sievietes aizsardzību pret vardarbību un Ieteikumu Rec(2001)16 par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu;

ņemot vērā šādus Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas ieteikumus: Ieteikumu 1854 (2009) "Tiesību pieejamība personām ar invaliditāti un šo personu pilnīga un aktīva līdzdalība sabiedrībā", Ieteikumu 1828 (2008) "Zīdaiņu pazušana nelegālai adopcijai Eiropā", Ieteikumu 1815 (2007) "Prostitūcija – kādu nostāju ieņemt?", Ieteikumu 1778 (2007) "Cietušie bērni – jebkādas vardarbības, izmantošanas un ļaunprātīgas rīcības izskaušanu" un Ieteikumu 1666 (2004) "Aizliegums izmantot miesas sodu pret bērniem visā Eiropā";

paturot prātā arī ANO Konvenciju par bērnu tiesībām, sevišķi tās 19. pantu, kas paredz, ka valsts pienākums visos laikos un ikvienā situācijā ir aizsargāt bērnus no jebkādas vardarbības;

pienācīgi ņemot vērā citus attiecīgus starptautiskos dokumentus un saistības šajā jomā, tostarp Riodeženeiro deklarāciju un rīcības plānu par bērnu un pusaudžu seksuālas izmantošanas novēršanu un apkarošanu (2008);

atgādinot par ANO ģenerālsekretāra sniegtajiem ieteikumiem pētījumā par vardarbību pret bērniem, jo īpaši par ieteikumiem ar valsts stratēģijas, politikas vai plāna starpniecību izveidot valsts plānošanas procesā integrētus daudzpusējus un sistemātiskus pamata noteikumus nolūkā reaģēt uz vardarbību pret bērniem, kā arī izveidot kontaktpunktu, ieteicams ministrijas līmenī, lai pārraudzītu vardarbības novēršanas un atbildes pasākumu īstenošanu;

pildot apņemšanos veicināt integrētu valsts stratēģiju, kas vērsta uz bērnu tiesību aizsardzību un bērnu aizsardzību pret jebkādu vardarbību un kas balstās uz ANO Konvenciju par bērnu tiesībām, kā arī uz Eiropas Padomes standartiem, un ir izstrādāta ar bērnu līdzdalību;

iesaka dalībvalstu valdībām, ņemot vērā to starptautiskās saistības, konkrētās nacionālās, reģionālās un vietējās struktūras un attiecīgus pienākumus:

a) kā norādīts šā ieteikuma 1. pielikumā, pienācīgi integrēt savos tiesību aktos, politikā un praksē tos principus un pienācīgi īstenot tās darbības, kas noteiktas Eiropas Padomes politikas vadlīnijās par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību;

-
- b) veicināt vadlīniju īstenošanu un piemērošanu tādās jomās, kas gan neietilpst valsts iestāžu tiešajos pienākumos vai kompetencē, bet kurās šīm iestādēm ir noteikta vara vai loma;
 - c) nodrošināt šā ieteikuma iespējami plašu izplatīšanu ar izpratnes veidošanas kampaņu starpniecību un sadarbībā ar pilsonisko sabiedrību, neatkarīgām bērnu tiesību aizsardzības iestādēm, plašsaziņas līdzekļiem, privāto sektoru, bērniem un ģimenēm;
 - d) izmantojot kontaktpunktus bērnu tiesību aizsardzības un pret bērniem vērstas vardarbības novēršanas jomā, sadarboties ar Eiropas Padomi, izstrādājot, īstenojot un uzraugot valsts stratēģijas;
 - e) sadarboties ar ANO ģenerālsekretāra īpašo pārstāvi pret bērniem vērstas vardarbības jautājumos un atbalstīt minēto amatpersonu.

Pielikumi

Saturs¹

I pielikums – Eiropas Padomes politikas vadlīnijas par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību

1. Kopsavilkums
2. Mērķi, darbības joma, definīcijas un principi
 - 2.1. Mērķi
 - 2.2. Darbības joma un definīcijas
 - 2.3. Principi
3. Integrēta rīcība valsts, reģionālā un vietējā līmenī
 - 3.1. Integrētas valsts stratēģijas bērnu aizsardzībai pret vardarbību
 - 3.2. Rīcība reģionālā un vietējā līmenī
4. Cieņpilna attieksme pret bērnu tiesībām
 - 4.1. Izglītība un izpratnes veidošana
 - 4.2. Profesionālā apmācība
 - 4.3. Plašsaziņas līdzekļi un informācijas sabiedrība
5. Pamata noteikumi
 - 5.1. Tiesiskais regulējums
 - 5.2. Politiskais ietvars
 - 5.3. Iestāžu sistēma
6. Bērniem pielāgoti pakalpojumi un mehānismi
 - 6.1. Vispārīgi principi
 - 6.2. Bērnu aprūpes standarti
 - 6.3. Neatkarīga uzraudzība
 - 6.4. Ziņošana par vardarbību
 - 6.5. Nosūtīšanas mehānismi
 - 6.6. Atveseļošanās, rehabilitācija un sociālā reintegrācija
 - 6.7. Tieslietu sistēma
7. Pētniecība un dati
8. Starptautiskā sadarbība

II pielikums – Terminu skaidrojums

III pielikums – Starptautiskie dokumenti, kas vērsti uz bērnu tiesību aizsardzību un bērnu aizsardzību pret vardarbību

IV pielikums – Citas programmas un publikācijas

¹ Visi minētie Ministru komitejas un Parlamentārās asamblejas dokumenti ir no Eiropas Padomes.

Eiropas Padomes politikas vadlīnijas par integrētām valsts stratēģijām bērnu aizsardzībai pret vardarbību

1. Kopsavilkums

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību komitejas un ANO ģenerālsekretāra sniegtajiem ieteikumiem pētījumā par vardarbību pret bērniem šīs vadlīnijas veicina vienotu valsts pamata noteikumu izveidi un īstenošanu, lai aizsargātu bērnu tiesības un apkarotu vardarbību pret bērniem.

Vadlīnijās jēdzieni “bērns” un “vardarbība” ir lietoti saskaņā ar ANO Konvencijas par bērnu tiesībām (turpmāk tekstā – *UNCRC*) 1. un 19. pantā sniegto definīciju.

Vadlīniju pamatā ir astoņi vispārēji principi (aizsardzība pret vardarbību, tiesības uz dzīvību, maksimālām izdzīvošanas un attīstības iespējām, diskriminācijas aizliegums, dzimumu līdztiesība, bērnu līdzdalība, valsts pienākumi, citu dalībnieku pienākumi un līdzdalība, bērnu intereses) un četri darbības principi (vardarbības daudzdimensionālā iedaba, integrēta pieeja, starpnozaru sadarbība, daudzu ieinteresēto pušu iesaistīšana). Šie principi ir iestrādāti visā dokumentā, tostarp nodaļās par integrētu rīcību valsts, reģionālā un vietējā līmenī, izglītību un izpratnes veidošanas pasākumiem, tiesisko regulējumu, politiku un iestāžu sistēmu, pētniecību un datiem.

Vadlīnijas atbalsta centienus veidot cieņpilnu attieksmi pret bērnu tiesībām, pamatojoties uz padziļinātām zināšanām par bērnu tiesībām un izpratni par bērnu neaizsargātību un spējām. Galveno mērķa grupu veido visi attiecīgie profesionāļi, kas saskaras ar bērniem.

Vadlīniju pamata ieteikumos ir pausta prasība izveidot integrētu valsts stratēģiju bērnu aizsardzībai pret vardarbību. Šāda stratēģija ir daudzpusēji un sistemātiski pamata noteikumi, kas pilnībā integrēti valsts politikā, lai veicinātu un aizsargātu bērnu tiesības, ar šo stratēģiju ir saistīti konkrēti termiņi un reālistiski mērķi, to koordinē un uzrauga viena aģentūra (ja tas iespējams un atbilst valsts noteikumiem), tās atbalstam tiek atvēlēti pienācīgi cilvēkresursi un finanšu resursi, un tās pamatā ir esošās zinātnes atziņas.

Vadlīnijas rosina izveidot bērniem pielāgotus pakalpojumus un mehānismus. Šie pakalpojumi un mehānismi ir vērsti uz bērnu tiesību aizsardzību un bērnu interešu ievērošanu. Būtiska nozīme ir ieteikumam, kurā pausta prasība visiem attiecīgajiem profesionāļiem obligāti ziņot par vardarbību pret bērniem.

Vadlīnijās ir ieteikts stiprināt starptautisko sadarbību, lai novērstu vardarbību pret bērniem visā Eiropā.

2. Mērķi, darbības joma, definīcijas un principi

2.1. Mērķi

Šo vadlīniju mērķi ir:

a) aizsargāt bērnu tiesības, jo īpaši vardarbībā cietušo bērnu tiesības;

-
- b) novērst un apkarot jebkādu vardarbību pret bērniem;
 - c) veicināt integrētu valsts stratēģiju pieņemšanu, īstenošanu un uzraudzību bērnu aizsardzībai pret vardarbību;
 - d) pastiprināt starptautisko sadarbību, lai aizsargātu bērnu tiesības un aizsargātu bērnus pret vardarbību.

2.2. Darbības joma un definīcijas²

1. “Bērns” ir jebkura persona līdz 18 gadu vecumam, tostarp cietušie bērni, liecinieki un vardarbības veicēji.

2. Saskaņā ar *UNCRC* 19. pantu “vardarbība” ietver jebkādu fizisku un emocionālu vardarbību, ievainojumus un ļaunprātīgu rīcību, nolaidību un nevērīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai izmantošanu, tostarp seksuālu vardarbību.³ Šī definīcija attiecas uz bērnu pakļaušanu vardarbībai kā mājās, tā citviet. Vardarbība ir iespējama ne vien starp pieaugušo un bērnu, bet arī starp bērniem.

2.3. Principi

Vispārīgi principi

Aizsardzība pret vardarbību

Ikvienam bērnam, atrodoties vecāku, likumīgo aizbildņu vai jebkuras citas tādas personas aprūpē, kura par bērnu rūpējas, ir tiesības uz aizsardzību pret jebkādu fizisku un emocionālu vardarbību, ievainojumiem un ļaunprātīgu rīcību, nolaidību un nevērīgu izturēšanos, sliktu izturēšanos vai izmantošanu, tostarp seksuālu vardarbību.⁴

Tiesības uz dzīvību, maksimālām izdzīvošanas un attīstības iespējām

Ikvienam bērnam ir dabiskas tiesības uz dzīvību un maksimālām iespējām izdzīvot un attīstīties.⁵

Diskriminācijas aizliegums

Neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskā vai cita veida viedokļa, nacionālās vai sociālās piederības, piederības mazākumtautībai, īpašuma, vecuma, seksuālās orientācijas, veselības stāvokļa, invaliditātes vai kāda cita stāvokļa ikviens bērns ir jāaizsargā pret jebkādu vardarbību un jāsniedz viņam nepieciešamā aprūpe un palīdzība, lai nodrošinātu bērnam maksimālas iespējas izdzīvot un attīstīties.

Dzimumu līdztiesība

Ar dzimumu saistītie vardarbības aspekti ir jāaplūko kā daļa no integrētās pieejas vardarbībai, pienācīgi ņemot vērā atšķirīgos riskus, ar ko vardarbības kontekstā saskaras meitenes un zēni, kā arī dažādās sekas, ko vardarbība rada attiecībā uz meitenēm un zēniem.

² Sk. arī 2. pielikumu – Terminu skaidrojums.

³ Sk. arī ANO Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvo protokolu par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju, kā arī ANO Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvo protokolu par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos.

⁴ *UNCRC* 19. pants.

⁵ *Op. cit.*, 6. pants.

Bērnu līdzdalība

1. Bērni ir tiesīgi brīvi paust savu viedokli par visiem jautājumiem, kas ietekmē viņu dzīvi, un viņu viedoklis ir pienācīgi jāņem vērā atkarībā no bērnu vecuma un brieduma.⁶ Bērnu līdzdalība jo īpaši ietver prasību:

a) atbalstīt bērnu vēlmi paust savu viedokli, kā arī cienīt un ņemt vērā bērnu viedokli visās situācijās, kas ietekmē viņu dzīvi;

b) nodrošināt bērniem iespēju tikt uzklautiem jebkurā tiesas, administratīvā vai ārpustiesas procesā.

2. Bērni ir aktīvi jāiesaista vardarbības novēršanas politikas un programmu plānošanā, īstenošanā un novērtēšanā, kā arī atbilstīgi bērnu augošajām spējām un ar viņu kā informētu personu piekrišanu bērniem ir jādod iespēja plaši līdzdarboties minētajos procesos. Valstij un citiem attiecīgajiem dalībniekiem ir rūpīgi jāuzklausā bērnu viedoklis, ņemot vērā bērnu skatījuma potenciālo pienesumu saistībā ar iztīrājamo risinājumu kvalitāti.

Valsts pienākumi

1. Sevišķi svarīgs valsts pienākums ir atbalstīt bērnu tiesības un jebkurā laikā un situācijā aizsargāt ikvienu tās jurisdikcijā esošo bērnu no jebkādas vardarbības neatkarīgi no tās smaguma pakāpes.⁷ Valstij ir jāiegulda līdzekļi uz pierādījumiem pamatotā politikā un programmās, kas vērstas uz bērnu interesēm, lai ietekmētu faktorus, kas izraisa vardarbību, un efektīvi reaģētu vardarbības gadījumos.

2. Atzīstot, ka ģimenei ir galvenā nozīme saistībā ar bērnu attīstību un labklājību, kā arī bērnu tiesību nodrošināšanu, tostarp runājot par tiesībām uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību, valstij ir jāatbalsta ģimenes bērnu audzināšanā:

a) sekmējot pieejamu, elastīgu un kvalitatīvu bērnu aprūpes pakalpojumu tīkla izveidi;⁸

b) veicinot ģimenes un darba dzīves pozitīvu saskaņošanu;

c) izveidojot programmas, lai pilnveidotu vecāku prasmes un sekmētu veselīgu un pozitīvu ģimenes vidi;⁹

d) iekļaujot bērnu tiesību perspektīvu visos budžeta procesa līmeņos.

Citu dalībnieku pienākumi un līdzdalība

Pienākums novērst vardarbību pret bērniem attiecas arī uz visiem dienestiem, iestādēm un profesionāļiem, kas darbojas ar bērniem un vecākiem vai bērnu un vecāku labā, kā arī uz paplašināto ģimeni, plašsaziņas līdzekļiem, privāto sektoru, reliģiskajām kopienām un pilsonisko sabiedrību.

⁶ *Op. cit.*, 12. pants.

⁷ Turpat, 19. pants.

⁸ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2002)8 par bērnu dienas aprūpi.

⁹ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2006)19 dalībvalstīm par politiku, kuras mērķis ir atbalstīt vecāku labi veiktu aprūpi.

Veicot jebkādas darbības, kas ietekmē bērnus, tostarp tādas darbības, kuras ir vērstas uz bērnu aizsardzību no jebkādas vardarbības, pirmkārt ir jāņem vērā bērnu intereses.

Ekspluatācijas principi

1. Vardarbībai pret bērniem ir vairākas dimensijas. Saskaņā ar šo pieeju vardarbība rodas, atkārtojas vai beidzas vairāku faktoru kombinācijas ietekmē. Šāda pieeja paredz prasību pēc vienotas vardarbības akta apstākļu izpēti, pamatojoties uz šo apstākļu savstarpējo atkarību, nevis izskatot tikai vienu cēloņsakarību.

2. Lai novērstu vardarbību, ir nepieciešama starpnozaru sadarbība un koordinācija. Šajā saistībā jo īpaši būtiska ir koordinācija starp centrālās valdības departamentiem, provincēm un reģioniem, kā arī valdību un pilsonisko sabiedrību.

3. Lai apkarotu vardarbību pret bērniem, ir nepieciešama integrēta (sistēmiska, vienota) pieeja. Šāda pieeja sniedz iespēju uz vienota pamata apstrādāt dažādu kārtu faktorus (kultūras, psiholoģiskos, pedagoģiskos, uzvedības, fiziskos, politiskos, sociāli ekonomiskos utt.). Bērnu tiesību veicināšanas plašajā kontekstā šāda pieeja paredz, ka visas programmas un darbības, kuru mērķis ir novērst vardarbību pret bērniem un aizsargāt bērnus pret vardarbību, jāīsteno dažādu disciplīnu un nozaru lokā. Vadlīniju atsevišķās nodaļas arī ir savstarpēji saistītas un lasāmas neatrauti viena no otras.

4. Daudzu ieinteresēto pušu iesaistīšana ir obligāta sastāvdaļa pret bērniem vērstas vardarbības apkarošanā, jo šis pienākums ietver ne vien valsts pārvaldītās organizācijas un dienestus, bet arī visus sabiedrības locekļus, piemēram, valsts iestādes, vietējās iestādes, nevalstiskās organizācijas, profesionāļus, plašsaziņas līdzekļus, ģimenes un bērnus. Plānojot, īstenojot un novērtējot tādas programmas un darbības, kas vērstas uz bērnu aizsardzību pret vardarbību, prioritāra nozīme ir:

a) partnerattiecību izveidei starp ģimeni un valsti, pamatojoties uz savstarpēju uzticību un cieņu pret dažādām kultūrām un tradīcijām;

b) vajadzībai veidot patiesu dialogu ar bērniem un pakāpeniski iedibināt cieņpilnu attieksmi pret bērnu viedokli, tostarp informēt bērnus par attiecīgo procesu iznākumu un paskaidrot, kādā veidā ir ņemts vērā viņu viedoklis.

3. Integrēta rīcība valsts, reģionālā un vietējā līmenī

3.1. Integrētas valsts stratēģijas bērnu aizsardzībai pret vardarbību

1. Valsts plānošanas procesā integrēti, *UNCRC* sakņoti un visas ieinteresētās puses aptveroši starpdisciplināri un sistemātiski pamata noteikumi (turpmāk tekstā – stratēģija) ir efektīvākā ilgtspējīgā atbilde uz vardarbību pret bērniem. Stratēģijas pamatdaļa ir tādu efektīvu un visaptverošu primāru, sekundāru un terciāru preventīvo pasākumu komplekss¹⁰, kuru centrā ir

¹⁰ Primārais profilakses pasākums ir preventīvs darbs, kas vērsts uz plašu sabiedrību. Tādējādi ir iespējams novērst vardarbību, risinot plašu jautājumu loku, piemēram, veselības aprūpes un izglītības jautājumus, kā arī samazināt riska faktorus, piemēram, bezdarbu un sociālo atstumtību. Sekundārās profilakses mērķis ir bērni, ar kuriem saistās augsts risks tikt pakļautiem vardarbībai vai veikt vardarbību pret citiem. Šāda profilakse, piemēram, ietver pasākumus, kas vērsti uz alkoholiķu vai narkomānu bērniem utt. Terciārās profilakses mērķis ir

bērni un ģimene, šie pasākumi ir starpdisciplināri un vērsti uz bērnu un ģimenes vajadzību apmierināšanu. Stratēģijā ir jāietver reālistiski un noteiktā laikā īstenojami mērķi, tās īstenošanai ir jāatvēr pieņācīgi cilvēkresursi un finanšu resursi, tā ir jāpamato uz esošajām zinātnes atziņām (attiecībā uz to, kas darbojas praksē) un sistemātiski jānovērtē.

2. Stratēģijas pamatā ir starpnozaru sadarbība un koordinācija, iesaistot veselības aprūpes, izglītības un sociālo nozari, kā arī aģentūras, kas atbild par plānošanu un budžeta apropriāciju, tiesībaizsardzības iestādes un tieslietu sistēmu. Valsts līmenī galveno koordinēšanas un uzraudzības uzdevumu veic aģentūra, kuras primārajā kompetencē ir bērnu aizsardzība pret vardarbību (ja tas ir iespējams un atbilst valsts tiesību aktiem). Šīs aģentūras spējai iesaistīt dažādas nozares visaptverošu darbību īstenošanā ir izšķiroša nozīme saistībā ar stratēģijas ilgtermiņa panākumiem.

3. Stratēģijas izstrādē, īstenošanā un novērtēšanā ir jāiesaista visi ar bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību saistītie dalībnieki, piemēram, nacionālās, reģionālās un vietējās iestādes, ģimenes, neatkarīgās cilvēktiesību aizsardzības iestādes, profesionāļi, kas strādā ar bērniem un bērnu labā, pētnieki, pilsoniskā sabiedrība un plašsaziņas līdzekļi. Bērni ir ne vien jāuzklausā, bet arī atbilstīgi bērnu augošajām spējām un ar viņu kā informētu personu piekrišanu viņiem ir jānodod iespēja sniegt savu ieguldījumu šajā daudzu ieinteresēto pušu darbībā. Lai nodrošinātu efektīvu bērnu līdzdalību, ir jānodrošina pieņācīgu resursu pieejamība.

4. Ir jāizstrādā metodoloģijas, lai izvērtētu attīstību un novērtētu stratēģijā paredzētās darbības visos līmeņos, tostarp starpnozaru līmenī. Šādu novērtējumu veic regulāri, lai noteiktu, kāda politika un pasākumi ir piemēroti un efektīvi saistībā ar vardarbības novēršanu un risināšanu.

5. Ir plaši jāizplata informācija par stratēģijas īstenošanu. Ir jāsekmē vardarbības novēršanas un risināšanas nolūkā veikto darbību redzamība, tostarp apspriežot šīs darbības vēlētos forumos valsts, reģionu un vietējā līmenī.

3.2. Rīcība reģionālā un vietējā līmenī

1. Rīcība vietējā līmenī vardarbības novēršanas jomā ir sevišķi būtiska, ņemot vērā tās tuvumu bērniem un ģimenēm, kas ir attiecīgo pakalpojumu saņēmēji. Šajā līmenī attiecīgās personas saņem palīdzību atbilstīgi savām vajadzībām un citām iezīmēm.

2. Tā kā valsts iestādes nosaka vispārējus standartus attiecībā uz pakalpojumu sniegšanu, reģionālo un pašvaldības iestāžu pienākums ir ievērot šos standartus un sekmēt bērniem pielāgotu pakalpojumu un mehānismu tīkla izveidi. Reģionālo un pašvaldības iestāžu pienākumos ietilpst arī datu apkopošana par vardarbību pret bērniem, preventīvo pasākumu izstrāde, īstenošana un uzraudzība, finansējums un telpu piešķiršana utt.

3. Valstij un reģionālajām iestādēm ir jāsniedz pieņācīgs atbalsts vietējām vardarbības novēršanas programmām, paredzot finansējumu, apmācību, novērtēšanu un turpmāku izpildi. Lai pastāvīgi uzlabotu pakalpojumu sniegšanu un optimizētu resursus, šajos līmeņos ir obligāti nepieciešama savstarpēja sadarbība un koordinācija.

4. Ir jāveicina kopienas intervence pret bērniem vērstas vardarbības novēršanā, iesaistot visas nozares un ieinteresētās puses. Šādas intervences pasākumus var īstenot ar tādu atvērto

nepieļaut, novērst vai ierobežot notikuša vardarbības akta sekas. Šāda profilakse ir vēsta uz vardarbības upuru un veicēju rehabilitāciju un reintegrāciju.

platformu, padomju vai tīklu starpniecību, kas apvieno, piemēram, pašvaldību iestādes, sociālās un veselības aprūpes dienestus, skolas, vietējās tiesas, policiju, migrantu vai kopienu asociācijas, uz ticību balstītas organizācijas, kā arī bērnus un ģimenes.¹¹

5. Ir jāpastiprina pašvaldību (un reģionu) savstarpējā sadarbība un koordinācija, tostarp nodrošinot pieredzes un labas prakses apmaiņu.

6. Ir jāveicina pienācīgi reglamentēta un uzraudzīta privātā sektora un nevalstisko organizāciju iesaiste.

7. Tā kā mūsdienās Eiropas valstīs bieži vērojama plaša sociālo pakalpojumu decentralizācija un privatizācija, ir rūpīgi jānovērtē reģionālo un vietējo iestāžu spēja veicināt stratēģijas īstenošanu.

4. Cieņpilna attieksme pret bērnu tiesībām

Stratēģijas galvenais mērķis ir kvalitatīvas izmaiņas izpratnē par bērnu un bērnības posmu, kā arī vardarbību pret bērniem. Šo mērķi var sasniegt tikai tad, ja visi sabiedrības segmenti pietiekami izprot bērnu tiesības un vardarbības kaitīgo ietekmi uz bērniem, ja ir nostiprinājusies ar šiem jautājumiem saistītā organizatoriskā kultūra un prakses, kā arī izveidota saikne starp dažādām profesijām, lai nodrošinātu plašāku un labāku bērnu aizsardzību, ja ir pārveidoti attiecīgie uzskati, tostarp izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas, ja ir risināti jautājumi, kas skar ar vardarbību saistītos ekonomiskos un sociālos pamata nosacījumus, vai citiem vārdiem sakot – šo mērķi ir iespējams sasniegt tikai tad, ja sabiedrībā ir iesakņojusies patiesi cieņpilna attieksme pret bērnu tiesībām.

4.1. Izglītība un izpratnes veidošana

1. Valsts pienākums ir piemērotā un aktīvā veidā plaši izplatīt informāciju par bērnu tiesībām, darot šo informāciju pieejamu kā bērniem, tā pieaugušajiem.¹² Tas jo īpaši ietver:

a) bērnu tiesību iekļaušanu skolas mācību programmās un bērnu tiesību pieejas veicināšanu visos izglītības sistēmas līmeņos;

b) regulāru un pastāvīgu apmācību par bērnu tiesībām ikvienam, kas strādā ar bērniem vai viņu labā;

c) izpratnes veidošanu par bērnu tiesībām ar sabiedrības informēšanas un plašsaziņas līdzekļu kampaņu starpniecību, tostarp par tiesībām uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību, tiesībām uz cilvēka cieņas ievērošanu un fizisko integritāti, kā arī tiesībām tikt uzklaustītam un uztvertam nopietni.

2. Sabiedrībā ir jāveicina skaidra un nepārprotama neiecietība pret jebkādu vardarbību, kas vērsta pret bērnu, neatkarīgi no tās smaguma pakāpes. Ir publiski jānosoda un jāizskauz tāda sociālajās un kultūras normās, kā arī tradīcijās pamatota sabiedrības attieksme, kas pieņem, attaisno vai atbalsta vardarbību, tostarp stereotipiskas dzimumu lomas, rasu vai etniskā diskriminācija, miesas sodi un citas kaitīgas tradicionālās prakses. Ir jāizplata informācija par

¹¹ Sk. arī rokasgrāmatu “Vardarbības novēršana skolās: rokasgrāmata vietējām partnerībām” [*Preventing school violence: a handbook for local partnerships*] (Eiropas Padome, 2005).

¹² UNCRC 42. pants.

jebkāda veida vardarbības kaitīgo ietekmi uz bērnu. Ir jāstiprina izpratne par valsts un katra indivīda pienākumu nosodīt un novērst vardarbību, kā arī palīdzēt cietušajiem bērniem.

3. Visos iespējamajos veidos ir jāvairo vecāku un aprūpētāju zināšanas par bērnu tiesībām un vecāku labi veiktas aprūpes praksi, tostarp rosinot vecāku un aprūpētāju iesaisti vecāku labi veiktas aprūpes veicināšanas programmās.

4.2. Profesionālā apmācība

1. Bērnu labā un ar bērniem strādājošo profesionāļu apmācība ir būtisks ilgtermiņa ieguldījums bērnu attīstībā un labklājībā. Tādēļ valstij un sabiedrībai ir pienācīgi jānovērtē šīs profesijas, piešķirot tām nepieciešamo morālo, finansiālo un cita veida sabiedrisku un privātu atbalstu.

2. Valsts pienākums ir iedibināt tādu kultūru, kas vērsta uz bērnu tiesībām un atbildību par bērniem, visu to profesionāļu vidū, kuri savā darbā saskaras ar bērniem (piemēram, sociālie darbinieki, audžuģimenes, policijas darbinieki, tiesneši, skolotāji, skolu direktori, jaunatnes darbinieki, apcietinājuma vietās un bērnu aprūpes iestādēs strādājošie, imigrācijas dienestu un humānās palīdzības darbinieki, sporta treneri utt.). Lai sekmētu zināšanas par bērnu tiesībām, attiecīgi kursi ir jāiekļauj universitātes mācību un citās izglītības programmās.

3. Visiem attiecīgajiem profesionāļiem, kas savā darbā saskaras ar bērniem, ir jāpārzina *UNCRC*, kā arī attiecīgās metodoloģijas un pieejas, tostarp tādas, kuras nepieciešamas, lai efektīvi uzklautu bērnus, turklāt šie profesionāļi ir jāapmāca darbam atšķirīgā etniskajā, kultūras, reliģijas un valodas vidē.

4. Visiem attiecīgajiem profesionāļiem ir jāprot novērst, atklāt un efektīvi reaģēt uz vardarbību pret bērniem. Šajā nolūkā valsts izglītības programmu noteikumos ir jāiekļauj obligāta un pastāvīga apmācība pret bērniem vērstas vardarbības jautājumos, kas saistīti ar šādas vardarbības novēršanu, identifikāciju, novērtēšanu un ziņošanu par šādiem vardarbības aktiem, kā arī par bērnu aizsardzību un aprūpes nepārtrauktību. Šādā apmācībā ir jāievēro visaptveroša pieeja un kā prioritāte jāizvirza bērnu labklājības potenciālā apdraudējuma agrīna identifikācija.

5. Ir jāpiedāvā specializēta apmācība profesionāļiem, kas strādā ar mazāk aizsargātām bērnu grupām vai to labā, piemēram, ar bērniem ar invaliditāti.¹³

6. Tā kā vardarbības skartajiem bērniem paredzētajos palīdzības dienestos bieži veidojas visai sarežģīta fiziskā un psiholoģiskā vide, ir jāsniedz pienācīgs atbalsts šo iestāžu darbiniekiem, nodrošinot pārraudzību, konsultācijas, papildu apmācību un iespēju veidot profesionālas interešu grupas.

4.3. Plašsaziņas līdzekļi un informācijas sabiedrība

1. Brīviem un neatkarīgiem plašsaziņas līdzekļiem, pienācīgi respektējot to pašregulāciju, var būt svarīga loma saistībā ar nepieciešamību veidot cieņpilnu attieksmi pret bērnu tiesībām, turklāt plašsaziņas līdzekļi var būt dabisks partneris stratēģijas īstenošanā. Plašsaziņas līdzekļi ir jārosina izglītēt gan bērnus, gan pieaugušos par bērnu tiesībām, veicināt bērnu līdzdalību,

¹³ Sk. ANO Konvenciju par invalīdu tiesībām un Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2006)5 par Eiropas Padomes Rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā.

sekmēt vecāku labi veiktas aprūpes prakses, stiprināt dažādu kultūru un reliģiju savstarpējo dialogu, kā arī veicināt pret vardarbību vērstu vērtību izplatību sabiedrībā.¹⁴

2. Valsts ir primāri atbildīga par bērnu aizsardzību no kaitīga plašsaziņas līdzekļu satura un bērnu aktīvas līdzdalības veicināšanu informācijas un komunikācijas vidē.¹⁵

3. Attiecībā uz vardarbības atspoguļojumu un bērniem potenciāli kaitīga satura izplatību par plašsaziņas līdzekļiem atbildīgajām personām ir jāpilda visi uzdevumi un pienākumi, kas saistīti ar vārda brīvības īstenošanu. Tas ir iespējams, liedzot vai bloķējot pieeju nepiemērotiem materiāliem vai izstrādājot automatizētas satura vērtēšanas sistēmas, pieņemot rīcības kodeksus un satura novērtēšanas standartus, izveidojot kontroles mehānismus, ieviešot ar saturu saistītu sūdzību iesniegšanas sistēmu utt.¹⁶

4. Lai piepildītu bērnu un ģimeņu cerības, kas saistās ar pieejamiem, drošiem un uzticamiem interneta pakalpojumiem, interneta pakalpojumu sniedzēji ir jārosina sniegt informāciju par savu klientu tiesību, drošības un privātuma potenciālu apdraudējumu tiešsaistē.¹⁷ Ir jāstiprina sadarbība ar tiesībaizsardzības iestādēm tādu noziegumu izmeklēšanā, kas veikti, izmantojot telekomunikācijas tehnoloģijas.¹⁸

5. Ņemot vērā tiešsaistes spēļu potenciālo ietekmi uz bērnu tiesībām un jūtām, spēļu veidotāji un izdevēji ir jārosina regulāri novērtēt ar bērnu drošību saistīto politiku un prakses.¹⁹

6. Plašsaziņas līdzekļi ir jārosina veidot partnerattiecības ar visiem attiecīgajiem dalībniekiem, lai:

a) attīstītu bērnu prasmes plašsaziņas līdzekļu jomā,²⁰

b) strādātu ar bērnu drošības ekspertiem, politikas veidotājiem, sociālajiem dienestiem un tiesībaizsardzības iestādēm, lai attīstītu, ietvertu un uzraudzītu jauno tehnoloģiju izmantošanu nolūkā aizsargāt bērnus no kaitējuma tiešsaistē;

c) vairotu plašsaziņas līdzekļu profesionāļu izpratni par bērnu tiesībām un vardarbību pret bērniem.

¹⁴ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu R(97)19 par vardarbības atspoguļojumu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos un Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas Ieteikumu 1466(2000) par plašsaziņas līdzekļu izglītību.

¹⁵ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu CM/Rec(2009)5 par pasākumiem nolūkā aizsargāt bērnus no kaitīga satura un rīcības, kā arī veicināt bērnu aktīvu līdzdalību jaunajā informācijas un komunikācijas vidē un CM/Rec(2008)6 par pasākumiem nolūkā veicināt cieņu pret vārda un informāciju brīvību saistībā ar interneta filtriem, Ministru komitejas 2008. gada Deklarāciju par bērnu cieņas, drošības un privātuma aizsardzību internetā un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada lēmumu lietā “K.U. pret Somiju” [*K.U. v. Finland*], pieteikuma Nr. 2872/02, kā arī lēmumu par pieļaujamību lietā “Perēns pret Apvienoto Karalisti” [*Perrin v. the United Kingdom*], pieteikuma Nr. 5446/03.

¹⁶ Sk. arī Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2001)8 par kibertelpas satura pašregulējumu.

¹⁷ Eiropas Padomes Vadlīnijas par palīdzību interneta pakalpojumu sniedzējiem, veicinot praktisku izpratni par cilvēka pamattiesībām un pamatbrīvībām un šo tiesību un brīvību ievērošanu informācijas sabiedrībā, jo īpaši attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (2008) 10. pantu.

¹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada lieta “K.U. pret Somiju” [*K.U. v. Sweden*].

¹⁹ Sk. Eiropas Padomes Vadlīnijas par palīdzību tiešsaistes spēļu pakalpojuma sniedzējiem, veicinot praktisku izpratni par cilvēktiesībām un pamatbrīvībām un šo tiesību un brīvību ievērošanu informācijas sabiedrībā, jo īpaši attiecībā uz Eiropas Cilvēktiesību konvencijas (2008) 10. pantu.

²⁰ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2006)12 par bērnu iespējām jaunajā informācijas un komunikācijas vidē.

7. Vecāki un pedagogi ir īpaši atbildīgi par bērnu piekļuvi plašsaziņas līdzekļiem un to izmantošanu mājās un skolā. Viņi šo pienākumu var pildīt dažādi, tostarp izmantojot plašsaziņas līdzekļus apzināti un selektīvi, rosinot bērnu kritisko spriestspēju, ierobežojot tāda satura pieejamību, kas var nelabvēlīgi ietekmēt bērnu fizisko, emocionālo vai psiholoģisko labklājību utt.

8. Ir aktīvi jāveicina un jāatbalsta bērnu iesaiste plašsaziņas līdzekļu jomā, tostarp vardarbības apkarošanas nolūkā.

5. Pamata noteikumi

5.1. Tiesiskais regulējums

Atbilstība UNCRC un citiem starptautiskajiem standartiem

1. Visas Eiropas Padomes dalībvalstis ir UNCRC puses, to pienākums ir īstenot šīs konvencijas noteikumus un rīkoties saskaņā ar tajā noteiktajiem principiem. Ir jāatsauc visas atrunas, kas nav savienojamas ar UNCRC priekšmetu un nolūku.

2. Globālā un reģionālā līmenī ir pieņemti dažādi dokumenti, lai aizsargātu bērnu tiesības, kā arī aizsargātu bērnus no jebkādas vardarbības.²¹ Ir plaši jāveicina šo līgumu pieejamība. Līdzko tie ir ratificēti, tie ir efektīvi jāīsteno un jāuzrauga un ar tiem ir jāsaņķo valsts tiesību akti, nolikumi, politika, noteikumi, plāni un programmas.

Profilakse

Valsts tiesiskajā regulējumā prioritāra nozīme jāpiešķir vardarbības novēršanai un bērnu tiesību aizsardzībai, veicot, piemēram, šādas darbības:

- a) reģistrējot bērnus tūlīt pēc dzimšanas saskaņā ar valsts noteikumiem un saistībām, ko paredz attiecīgie starptautiskie līgumi šajā jomā;²²
- b) nosakot pietiekamu minimālo laulību vecumu, kas piemērojams gan attiecībā uz zēniem, gan meitenēm;
- c) nosakot minimālo dzimumpilngadības vecumu;
- d) aizliedzot nodarbināt ar bērnu pedagoģisko uzraudzību saistītos amatos personas, kas ir notiesātas par vardarbīgiem nodarījumiem pret bērniem, tostarp seksuāliem uzbrukumiem;
- e) izstrādājot intervences programmas un pasākumus, lai novērtētu un novērstu pret bērniem vērstas vardarbības risku;
- f) izveidojot sistēmu to personu pilnīgai pārbaudei, kas jebkādā statusā strādā ar bērniem; šādai sistēmai ir jānodrošina pienācīgs līdzsvars starp bērnu tiesībām uz aizsardzību pret vardarbību un personas tiesībām uz labu slavu;²³

²¹ 3. pielikumā ir sniegts neizsmeļošs attiecīgo starptautisko līgumu uzskaitījums. 4. pielikumā ir sniegts Eiropas Padomes organizāciju (Ministru komitejas, Parlamentārās asamblejas un Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa) pieņemto ieteikumu uzskaitījums.

²² Sk. UNCRC 7. pantu.

g) iekļaujot valsts tiesību aktos pienākumu cienīt bērnu tiesības tikt uzklautam un pienācīgi ņemt vērā bērnu viedokli.

Vardarbības aizliegums

Valsts tiešais pienākums ir nodrošināt bērnu tiesības uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību neatkarīgi no tās smaguma pakāpes. Ir jāveic atbilstīgi normatīvie, administratīvie, sociālie un izglītības pasākumi, lai visos laikos un ikvienā situācijā aizliegtu jebkāda veida vardarbību pret bērnu, kā arī aizsargātu visus valsts jurisdikcijā esošos bērnus. Ir jāatceļ jebkāda veida vardarbības tiesiska aizstāvība un pamatojums, tostarp attiecībā uz vardarbību labošanas, disciplīnas vai soda nolūkā ģimenē vai ārpus tās.²⁴ Šāds aizliegums obligāti ietver:

a) jebkādu seksuālu vardarbību un ļaunprātīgu izturēšanos, bērnu pavešanu netiklībā un uzmākšanos bērniem seksuālā nolūkā;

b) bērnu jebkādu izmantošanu, tostarp bērnu prostitūciju, pornogrāfiju, seksuālu izmantošanu ceļojumu un tūrisma jomā, bērnu tirdzniecību, pārdošanu, nelegālu adopciju, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību un līdzīgas prakses, orgānu izgriešanu jebkādā nolūkā un veidā;²⁵

c) bērnu jebkādu izmantošanu ar jauno tehnoloģiju starpniecību;

d) visas kaitīgās tradīcijas vai paražas, piemēram, agrīnas vai piespiedu laulības, goda slepkavības un sieviešu dzimumorgānu sakropļošanu;

e) bērnu pakļaušanu vardarbīgam vai kaitīgam saturam neatkarīgi no tā izcelsmes ar jebkādu plašsaziņas līdzekļu starpniecību;

f) jebkādu vardarbību bērnu aprūpes iestādēs;²⁶

g) jebkādu vardarbību skolās;

h) pret bērniem vērstus miesas sodus un cita veida fiziski vai psiholoģiski cietsirdīgu, nežēlīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodus;²⁷

²³ Piemēram, sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2006. gada lietu *Waits pret Zviedriju* [*White v. Sweden*] un 1987. gada lietu *Lienders pret Zviedriju* [*Leander v. Sweden*].

²⁴ Sk. Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmumu par pieļaujamību 1982. gada lietā “Septiņas privātpersonas pret Zviedriju” [*Seven Individuals v. Sweden*], pieteikuma Nr. 8811/79 un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978. gada lietu “Tairers pret Apvienoto Karalisti” [*Tyrer v. the United Kingdom*], 1982. gada lietu “Kempbels un Kosans pret Apvienoto” [*Campbell and Cosans v. the United Kingdom*], 1998. gada lietu “A. pret Apvienoto Karalisti” [*A. v. the United Kingdom*], lēmumu par pieļaujamību 2000. gada lietā “Filips Viljamsons un citi pret Apvienoto Karalisti” [*Philip Williamson and Others v. the United Kingdom*], pieteikuma Nr. 55211/00.

²⁵ Sk. arī Eiropas Padomes konvenciju par cilvēku tirdzniecības apkarošanu (*CETS* Nr. 197, 2005/2008), Eiropas Padomes konvenciju par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201), *UNCRC* 32., 34., 35., 36. pantu un Palermo protokolu, kā arī Starptautiskās Darba organizācijas Konvenciju Nr. 138 par minimālo vecumu pieņemšanai darbā un Konvenciju Nr. 182 par bērnu darba ļaunāko formu aizliegšanu un tūlītēju rīcību to izskaušanai.

²⁶ Sk. Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs.

²⁷ Sk. 22. zemsvītras piezīmi. Sk. arī Eiropas Sociālo tiesību komitejas vispārējos apsvērumus par 7. pantu (10. punktu) un 17. pantu, Secinājumi XV-2, 1. sējums, Vispārējs ievads [*Conclusions XV-2, Vol. 1, General introduction*], 26. lpp.

i) bērnu pakļaušanu vardarbībai ģimenē vai aprūpes mājā.

Juridisko personu loma

Ir jāizstrādā nepieciešamie normatīvie vai cita veida akti, lai nodrošinātu, ka juridiskas personas var saukt pie atbildības par nodarījumiem, kas konstatēti atbilstīgi 26. pantam Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (CETS Nr. 201).

Sankcijas un pasākumi

1. Par vardarbīgiem nodarījumiem pret bērniem, tostarp seksuāliem uzbrukumiem, nosaka efektīvus, samērīgus un preventīvus sodus un pasākumus, ņemot vērā nodarījuma smagumu.²⁸
2. Lai novērstu un līdz minimumam samazinātu atkārtota likumpārkāpuma risku, ir jānodrošina intervences programmu un pasākumu pieejamība personām, kas ir notiesātas par vardarbīgiem nodarījumiem pret bērniem, tostarp seksuāliem uzbrukumiem, vai pret kurām ir uzsākts kriminālprocess.²⁹
3. Saskaņā sociālās integrācijas un izglītības, kā arī atkārtotu likumpārkāpumu profilakses principiem jebkura tiesvedības sistēma, kuras ietvaros tiek izskatītas mazgadīgu vardarbības veicēju lietas, ir jāsavieno ar plašākām sociālām iniciatīvām, kuru mērķis ir nodrošināt vienotu pieeju šādu bērnu aprūpei un šādas aprūpes nepārtrauktību (kopienas iesaistes un nepārtrauktas aprūpes princips).³⁰
4. Atbilstīgi valsts tiesību sistēmas pamatprincipiem tajā ir jāparedz iespēja nenoteikt sodu par līdzdalību pretlikumīgās darbībās cietušajiem bērniem, ja šie bērni ir piespiesti veikt attiecīgās pretlikumīgās darbības.

Atbildību pastiprinoši apstākļi

Nosakot soda sankcijas, atkārtota vardarbība pret bērniem ir jāņem vērā kā atbildību pastiprinošs apstāklis. Citi apstākļi, kas jāņem vērā, ja tie nav nodarījuma sastāva elementi, ietver ļaunprātīgu atzīta aizgādības stāvokļa, varas vai ietekmes uz bērnu izmantošanu, ekonomiskas vai cita veida atkarības attiecību ļaunprātīgu izmantošanu, kā arī iesaisti kriminālā organizācijā.³¹

Jurisdikcija

1. Ir jāizstrādā nepieciešamie normatīvie vai cita veida akti, lai noteiktu jurisdikciju pār vardarbīgiem nodarījumiem, tostarp seksuāliem uzbrukumiem, kas vērsti pret bērniem, kuri ir attiecīgās valsts pilsoņi vai kuru pastāvīgā dzīvesvieta atrodas dotās valsts teritorijā.

²⁸ Piemēram, sk. 27. pantu Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību.

²⁹ Piemēram, sk. *op. cit.* 15., 16. un 17. pantu.

³⁰ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu CM/Rec(2008)11 par Eiropas noteikumiem saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi.

³¹ Sk. arī 28. pantu Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību.

2. Saskaņā ar starptautisko līgumu prasībām ir jāizstrādā nepieciešamie normatīvie vai cita veida akti, lai noteiktu valsts jurisdikciju pār vardarbīgiem nodarījumiem, tostarp seksuāliem uzbrukumiem, ko pret bērniem ir izdarījuši attiecīgās valsts pilsoņi vai personas, kuru pastāvīgā dzīvesvieta atrodas dotās valsts teritorijā.³² Lai nodrošinātu efektīvu ekstrateritoriālo likumdošanu, vardarbības veicēju saukšanu pie atbildības un sankciju piemērošanu, ir jāatceļ dubultās sodāmības prasība un jāsekmē abpusēja juridiskā palīdzība.

Noilguma noteikumi

Attiecībā uz nodarījumiem, kas norādīti 33. pantā Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību, noilguma termiņam ir jābūt pietiekamam, lai efektīvi uzsāktu tiesvedību, kad cietušais bērns ir sasniedzis pilngadību, un šim termiņam ir jāatbilst attiecīgā nozieguma smagumam.

Izpilde

Ir pilnībā un pienācīgi jāīsteno tiesību akti, kas paredz bērnu tiesību aizsardzību un bērnu aizsardzību pret jebkādu vardarbību. Šajā nolūkā ir nepieciešams attiecīgo iestāžu, tostarp neatkarīgo bērnu tiesību aizsardzības valsts iestāžu un neatkarīgo uzraudzības mehānismu, cilvēkresursu un finanšu resursu atbalsts, kā arī papildu konsultācijas visu attiecīgo nozaru pārstāvjiem un attiecīgajiem profesionāļiem.³³

5.2. Politiskais ietvars

Valsts politika bērnu tiesību aizsardzības jomā

1. Valsts politikai bērnu tiesību jomā ir izšķiroša nozīme, lai īstenotu bērnu tiesības uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību. Šāda politika ierosina, veicina un koordinē procesus, kuru mērķis ir nodrošināt, lai *UNCRC* noteikumi un principi caurvītu visus valdības politikas aspektus un visas sabiedriskās darbības, kas ietekmē bērnus.

2. Ar bērnu labklājību saistītajai valsts politikai (sociālajai politikai, veselības aprūpes politikai, izglītības politikai, mājokļu politikai utt.) ir jāveicina bērnu tiesību nostiprināšana un aizsardzība. Prioritāra nozīme jāpiešķir politikai, kas vērsta uz nevienlīdzības, nabadzības un sociālās atstumšanas mazināšanu, atbalstu ģimenēm, ar bezdarbu un ienākumu atšķirībām saistīto jautājumu risināšanu, ar vardarbību attaisnojošu un atbalstošu sociālo toleranci, ticību un vērtībām saistīto jautājumu risināšanu, sociālo tīklu uzlabošanu, migrantu un viņu ģimeņu sociālās iekļaušanas veicināšanu. Saistītās jomās izstrādātā politika un pasākumi ir pienācīgi jāsaista un to rezultātam ir jābūt savstarpēji papildinošam.

3. Lai novērstu un atklātu vardarbību pret bērniem, kā arī reaģētu uz to, ir jāizstrādā politika, kas pamatota uz pētījumiem, pierādījumiem un pašu bērnu pieredzi. Sevišķa uzmanība ir jāpievērš mazāk aizsargāto grupu aizsardzībai, piemēram, bērniem ar invaliditāti³⁴, valsts

³² Sk. *op. cit.* 25. pantu.

³³ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, tostarp 1998. gada lietu “A. pret Apvienoto Karalisti” [A. v. *the United Kingdom*] un 2001. gada lietu “Z. un citi pret Apvienoto Karalisti” [Z and Others v. *the United Kingdom*], kur valstīm ir noteikta prasība nodrošināt piemērotu bērnu aizsardzību pret nežēlīgu un pazemojošu izturēšanos pretēji Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. pantam.

³⁴ Sk. iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2006)5 un “Pieaugušo un bērnu ar invaliditāti aizsardzība pret ļaunprātīgu rīcību” [*Safeguarding adults and children with disabilities against abuse*], Eiropas Padome, 2003.

aprūpē esošajiem vai valsts aprūpē bijušajiem bērniem³⁵, audžuģimeņu aprūpē esošajiem bērniem, pamestajiem bērniem³⁶, bez vecāku pavadības esošajiem un no vecākiem nošķirtajiem bērniem³⁷, bērniem bēgļiem un patvēruma meklētājiem³⁸, mazākumtautību bērniem, uz ielas strādājošajiem un/vai dzīvojošajiem bērniem³⁹, ārkārtējā nabadzībā un nelabvēlīgās vai nošķirtās teritorijās dzīvojošajiem bērniem⁴⁰, bruņotos konfliktos iesaistītajiem un ārkārtas situācijās nonākušajiem bērniem⁴¹, apcietinājumā nonākušajiem bērniem un bērniem likumpārkāpējiem⁴² utt.

Bērnu un ģimenes politika

1. Bērnu un ģimenes politikas vispārējais mērķis ir:

- a) atbalstīt ģimenes bērnu audzināšanas pienākumu izpildē;
- b) iespēju robežās nepieļaut, ka bērni tiek šķirti no ģimenes;
- c) nodrošināt bērniem iespēju saņemt alternatīvu aprūpi ģimenei pietuvinātā vidē, kā arī kopienā pamatotas alternatīvas bērnu ievietošanai aprūpes iestādē saskaņā ar bērnu interesēm, un,
- d) ja bērni ir nošķirti no vecākiem, attiecīgā gadījumā nodrošināt pastāvīgu kontaktu starp bērniem un viņu vecākiem, kā arī atbalstīt ģimenes atkalapvienošanos, ja tas ir bērnu interesēs.

2. Bērnu un ģimenes politikā centrāla nozīme ir pozitīvas un nevardarbīgas bērnu audzināšanas prakses veicināšanai. Vecāku labi veikta aprūpe ir tāda vecāku rīcība, kas pauž cieņu pret bērnu tiesībām un interesēm, bagātina, rosina, vada un atzīst bērnu kā individu. Vecāku labi veikta aprūpe nenozīmē visatļautību, tā nosprauž robežas, kas nepieciešamas, lai bērns varētu pilnībā attīstīt savu potenciālu.⁴³

3. Institucionalizētu aprūpi izmanto tikai tad, ja tā ir bērnu interesēs, turklāt to piemēro vien kā galēju līdzekli uz iespējami īsu laika posmu, kā galveno mērķi nosakot bērnu sekmīgu integrāciju un/vai reintegrāciju sabiedrībā.⁴⁴ Bērnus var ievietot aprūpes iestādēs tikai nolūkā

³⁵ Sk. iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2005)5.

³⁶ Sk. Parlamentārās asamblejas Ieteikumu 1601 (2003) par pamesto bērnu likteņa uzlabošanu aprūpes iestādēs.

³⁷ Sk. Ministru komitejas Ieteikumu CM/Rec(2008)4 par migrantu bērnu integrācijas veicināšanu un CM/Rec(2007)9 par dzīves plāni nepilngadīgiem migrantiem bez pavadības.

³⁸ Sk. arī Parlamentārās asamblejas Ieteikumu 1703 (2005) par nošķirtu bērnu patvēruma meklētāju aizsardzību un palīdzību šādiem bērniem.

³⁹ Sk. Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa Ieteikumu 253 (2008) par uz ielas dzīvojošo un/vai strādājošo bērnu sociālo reintegrāciju.

⁴⁰ Sk. "Jaunatne un sociālā atstumtība nelabvēlīgās pilsētas teritorijās: risinot vardarbības cēloņus" [*Youth and exclusion in disadvantaged urban areas: addressing the causes of violence*] (*Trends in social cohesion*, Nr. 8, Eiropas Padome, 2004.).

⁴¹ Sk. Parlamentārās asamblejas Ieteikumu 1561 (2002) par sociālajiem pasākumiem Dienvidaustrumeiropas kara skartajiem bērniem un Rezolūciju 1587 (2007) par Balkānu reģiona pēckonflikta zonās dzīvojošo bērnu stāvokli, kā arī 1215 (2000) par kampaņu pret bērnu uzņemšanu armijā un iesaisti bruņotos konfliktos un 1212 (2000) par izvarošanu bruņotu konfliktu laikā.

⁴² Sk. iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2008)11.

⁴³ Sk. Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Rec(2006)19 dalībvalstīm par politiku, kuras mērķis ir atbalstīt vecāku labi veiktu aprūpi.

⁴⁴ Sk. UNCRC 9. pantu, ANO Vadlīniju projektu par piemērotu bērnu alternatīvās aprūpes izmantošanu un šādas aprūpes nosacījumiem, kā arī iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2005)5.

apmierināt vajadzības, kas atzītas par obligātām, pamatojoties uz starpdisciplināru novērtējumu.

5.3. Iestāžu sistēma

1. Ilgtspējīgu iestāžu sistēmu, kas nepieciešama stratēģijas īstenošanai, veido šādi pamatelementi:

a) valsts līmeņa aģentūra (ja tas iespējams un atbilst valsts noteikumiem), kuras galvenais pienākums ir bērnu aizsardzība pret vardarbību. Šī iestāde pilda galveno koordinācijas un uzraudzības funkciju attiecībā uz stratēģijas īstenošanu un uzņemas vispārēju atbildību gadījumos, kas saistīti ar vardarbību pret bērniem;

b) katrai ar bērnu aizsardzību saistītai sabiedriskai iestādei ir skaidri noteikta loma, kas atbilst stratēģijas plašākajiem mērķiem. Iestādes pilnvarās ir skaidri noteikts pienākums sadarboties koordinējošo aģentūru un visām citām iestādēm un dalībniekiem, tostarp pilsonisko sabiedrību. Ir jāsaista dažādu iestāžu atšķirīgās pilnvaras un to personāla darba apraksti;

c) atbilstīgi Parīzes principiem⁴⁵ ir jāizveido neatkarīga cilvēktiesību aizsardzības iestāde nolūkā veicināt un aizsargāt bērnu tiesības (piemēram, tiesībsargs/komisārs bērnu tiesību jomā, ar tiesību aktu starpniecību to izveidojot kā neatkarīgu posteni vai kontaktpunktu esošo cilvēktiesību aizsardzības iestāžu ietvaros). Šai iestādei ir jāpiešķir nepieciešamās pilnvaras, lai tā varētu efektīvi un patstāvīgi īstenot savu mandātu, tostarp pilnvaras noprotināt jebkuru personu, izmantot jebkādu informāciju un/vai dokumentus, kas vajadzīgi, lai novērtētu tās kompetencē esošos gadījumus, jebkurā laikā piekļūt iestādēm, kuras nodrošina bērnu aprūpi, ierosināt iniciatīvas un pasākumus, tostarp tiesību aktus, veikt izpratnes veidošanas kampaņas, izplatīt informāciju (jo īpaši bērniem) par bērnu tiesībām, kā arī uzraudzīt valdības darbību. Šai iestādei nodrošina piemērotu infrastruktūru, finansējumu (tostarp finansējumu tieši bērnu tiesību aizsardzībai plašāku iestāžu ietvaros), personālu un telpas. Tai jābūt saistītai ar stratēģijas izstrādi, novērtēšanu un turpmāko izpildi;

d) kāda organizācija, piemēram, bērnu tiesību novērošanas centrs, valsts statistikas birojs vai pētniecības institūts, kura izpētes darbs ir saistīts ar bērniem, kas koordinē ar vardarbību saistītu datu apkopošanu, analīzi, pārvaldību un izplatīšanu, kā arī veicina izpēti, lai nodrošinātu informāciju stratēģijas izstrādei un īstenošanai;

e) atbildīgās valsts iestādes, pamatojoties uz attiecīgajiem tiesību aktiem un valsts obligātajiem aprūpes standartiem, akreditē un reģistrē visas iestādes, kas nodrošina aprūpi un pakalpojumus bērniem. Lai nodrošinātu atbilstību, ir jāizveido iekšējā kontrole un neatkarīgi uzraudzības mehānismi;

f) visas par bērnu aprūpi un aizsardzību atbildīgās iestādes, dienesti un organizācijas ir jārosina pieņemt un stingri ievērot labas uzvedības kodeksus, kuros ir iekļauts vardarbības aizliegums, kā arī prasība novērst un attiekties no jebkādas vardarbības pret bērniem. Attiecībā uz katru profesionālo kategoriju ir jāsaņem darba apraksta paraugs. Tajā ir jāiekļauj pienākums cīnīties bērnu tiesības un ziņot par vardarbību atbildīgajām iestādēm;

⁴⁵ ANO Ģenerālās asamblejas 1993. gada 20. decembra rezolūcija 48/134.

g) jāizveido nepieciešamā saikne starp iestādēm valsts, reģionu un vietējā līmenī un jāizveido efektīvas partnerattiecības, kuru pamatā ir skaidrs attiecīgos partnerattiecību nolīgumos noteikto kompetenču sadalījums;

h) pilsoniskajai sabiedrībai ir jākļūst par iestāžu sistēmas neatņemamu daļu, bet tādi dalībnieki kā cilvēktiesību aizsardzības iestādes, profesionālie tīkli, bērni un bērnu organizācijas ir jāaicina dot savu ieguldījumu stratēģijas izstrādē, īstenošanā, novērtēšanā un turpmākā izpildē.

6. Bērniem pielāgoti pakalpojumi un mehānismi

6.1. Vispārīgi principi

1. Par bērnu aprūpi, izglītību un aizsardzību atbildīgo iestāžu, dienestu un organizāciju galvenais mērķis ir nodrošināt bērniem maksimālas iespējas izdzīvot, attīstīties un dzīvot labklājībā.⁴⁶

2. Visiem bērniem ir jābūt pieejamiem kvalitatīviem pakalpojumiem, kas pielāgoti viņu vajadzībām. Ir plaši jāveicina starpdisciplināru pakalpojumu modeļu izmantošana, kas ietver sociālo labklājību, veselību, palīdzību izglītības jomā un psiholoģisku palīdzību, kā arī konsultācijas ģimenēm. Šādu modeļu pamatā ir cieša starpnozaru sadarbība, pienācīgi kvalificēts personāls, integrētas izglītības programmas un centralizēta īstenošanas struktūra.

3. Sevišķi vietējā līmenī ir jānodrošina tādu pakalpojumu pieejamība, kas vērsti uz vardarbības novēršanu, bērnu aizsardzību un cietušo bērnu ārstēšanu. Ar aģentūru savstarpēju nolīgumu un protokolu starpniecību ir jānodrošina uzticamas procedūras un mehānismi, tostarp būtiskas informācijas un labākas prakses apmaiņas procedūras un mehānismi.

6.2. Bērnu aprūpes standarti

1. Ir jāizveido noteikumi attiecībā uz visām par bērnu aprūpi, izglītību un aizsardzību atbildīgajām iestādēm, dienestiem un organizācijām, nosakot standartus, kas vērsti uz bērnu interesēm un pilnīgu attīstību.⁴⁷ Šo standartu ievērošanu nodrošina ar personāla apmācības, iekšējās kontroles un pastāvīgas neatkarīgas uzraudzības starpniecību. Jebkādi bērnu tiesību pārkāpumi šādās organizācijās ir jāsoda saskaņā ar piemērotām un efektīvām procedūrām.

2. Attiecībā uz nepilngadīgo tiesvedības sistēmu un organizācijām, kas nodrošina institucionalizētu aprūpi, ir jāpiemēro konkrētas prasības, lai attiecīgajiem bērniem nodrošinātu pilnīgu viņu tiesību aizsardzību, labu dzīves kvalitāti un iespējas darīt to pašu, ar ko parasti nodarbojas viņu vienaudži.⁴⁸

3. Ir jāizveido sistēma to personu pilnīgai pārbaudei, kas jebkādā statusā strādā saskarsmē ar bērniem; šādai sistēmai ir jānodrošina pienācīgs līdzsvars starp bērnu tiesībām uz aizsardzību pret vardarbību un personas tiesībām uz labu slavu.

⁴⁶ Sk. *UNCRC* 6. pantu.

⁴⁷ Sk. arī *UNCRC* 3. pantu, ANO Vadlīniju projektu par piemērotu alternatīvās aprūpes izmantošanu un šādas aprūpes nosacījumiem, kā arī iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2002)8.

⁴⁸ Sk. arī Ministru komitejas Ieteikumu Rec(2003)20 par jauniem veidiem, kā novērst nepilngadīgo noziedzību, un par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas nozīmi, kā arī iepriekš minēto ieteikumu Rec(2005)5.

6.3. Neatkarīga uzraudzība

1. Visas par bērnu aprūpi, izglītību un aizsardzību atbildīgās iestādes, dienesti un organizācijas ir jāpakļauj pastāvīgai, neatkarīgai uzraudzībai, lai:

- a) sniegtu pilnīgu tiesisko aizsardzību gan bērniem, gan personālam;
- b) pārbaudītu valsts izdevumu piemērotību un pareizību;
- c) sniegtu norādes par bērnu labklājības likumu un noteikumu izpildi.

2. Uzraudzību veic neatkarīga, likumā noteikta organizācija, kurā strādā īpaši apmācīti darbinieki.

6.4. Ziņošana par vardarbību

1. Izglītošana par bērnu tiesībām, kā arī zināšanas un izpratne par to, kādām iestādēm iespējams ziņot par vardarbību, ir divi būtiski nosacījumi, lai bērni un pieaugušie plašāk ziņotu par vardarbību. Lai ziņošanas mehānismi būtu patiesi iedarbīgi, tiem jābūt pielāgotiem bērnu vajadzībām un iekļautiem plašākā sistēmā, kas ietver ziņošanu, nosūtīšanu un atbalsta pakalpojumus. Šādas sistēmas uzdevums ir cienīt bērnu tiesības un bez liekas kavēšanās piedāvāt bērniem (un attiecīgā gadījumā viņu ģimenēm) nepieciešamo aizsardzību, tostarp privātuma aizsardzību.

2. Visiem bērnu labā vai ar bērniem strādājošajiem profesionāļiem, tostarp personām, kuras strādā organizācijās un privātos uzņēmumos, kas darbojas valsts uzdevumā, ir obligāti jāziņo par vardarbību. Ja obligāta ziņošanas prasība jau ir spēkā, ir jāizpēta un regulāri jāpārskata, kā dažādas aģentūras pilda šo ziņošanas pienākumu.

3. Lai rosinātu plašāku ziņošanas pienākuma izpildi profesionāļu vidū, var veikt izmaiņas tiesību aktos nolūkā:

- a) aizsargāt no atbildības tās personas, kas ziņo vai ierosina sūdzības, gadījumos, kad vardarbības riska novērtējumā ir pieļautas attaisnojamas kļūdas;
- b) atcelt prasību par nepieciešamību saņemt vecāku vai aprūpētāju atļauju, lai iesniegtu sūdzību;
- c) nodrošināt, ka konfidencialitātes normas netraucē ziņot par vardarbību gadījumos, kad bērns ir devis savu piekrišanu vai tiek uzskatīts, ka viņš nespēj izprast doto jautājumu, un saskaņā ar profesionāļu viedokli ziņošana vai lietas nodošana izskatīšanai ir bērna interesēs.

4. Bērniem un viņu ģimenēm ir jābūt pieejamai informācijai, tostarp bērniem pielāgotā veidā, par to, kādas darbības un paradumi ir vardarbība, piemēram, iebiedēšana un psiholoģiska uzmākšanās skolā, kā arī par to, kam un kā iespējams ziņot par šādiem gadījumiem. Bērnam ir jābūt iespējai iesniegt ziņojumu bez vecāku vai aizbildņu piekrišanas.

5. Visu par bērnu aprūpi, izglītību un aizsardzību atbildīgo iestāžu, dienestu un organizāciju pakalpojumiem ir jābūt pietiekami publiskotiem un viegli pieejamiem, to ietvaros ir jāievēro bērnu privātums, turklāt uz minētajām iestādēm attiecas prasība nekavējoties un pilnībā izmeklēt sūdzības par vardarbību. Visi bērni, tostarp juridisko iestāžu aprūpē esošie bērni, kā

arī bērni ar invaliditāti⁴⁹, viņu vecāki un aprūpētāji ir jāinformē par šādiem sūdzību iesniegšanas mehānismiem. Procedūrai ir jāparedz efektīva piekļuve atbalsta pakalpojumiem, līdztekus izvairoties no cietušā bērna stigmatizācijas.

6. Bērniem ir jābūt pieejamai neatkarīgai, konfidencialai, plaši publiskotai, viegli iegaumējamai, bezmaksas palīdzības tālruņa līnijai, lai bērni varētu saņemt konfidencialas un profesionālas konsultācijas un ziņot par vardarbību.

7. Ikvienā apvidū ir jāizveido ārkārtas reaģēšanas dienests cietušajiem bērniem, tostarp seksuālas izmantošanas, seksuālas vardarbības, kaitīgas tradicionālās prakses upuriem, kā arī bērniem, kas cietuši no jebkāda veida vardarbības aprūpes mājā vai ģimenē. Šo dienestu kontaktinformācija ir jāizziņo bērniem un ģimenēm, kā arī citām personām, kas saskaras ar bērniem.

6.5. Nosūtīšanas mehānismi

1. Ir skaidri jānosaka vardarbībā cietušo bērnu nosūtīšanas un aģentūru (t. i., sociālo dienestu, izglītības un veselības aprūpes iestāžu, policijas, kriminālvajāšanas iestāžu, brīvprātīgo un privāto aģentūru) savstarpējās sadarbības procedūras. Šādas procedūras veic pēc katra konkrētā upura lietas apstākļu novērtējuma, pienācīgi ņemot vērā cietušā uzskatus, kā arī vecāku vai aizbildņu uzskatus, ja tas ir bērna interesēs.

2. Bērni ir jārosina runāt ar attiecīgajām iestādēm par savu vardarbības pieredzi, tostarp nodrošinot neatkarīgu advokatūru un atbalsta pakalpojumus.

3. Cietušie bērni ir nekavējoties jāizmeklē, un gadījumos, kad bērns ir cietis aprūpes mājā vai ģimenē, ir jānoskaidro, kā nevardarbīgais aprūpētājs spēj aizsargāt bērnu un kāds ir citu attiecīgajā mājā dzīvojošo bērnu stāvoklis.

6.6. Atveseļošanās, rehabilitācija un sociālā reintegrācija

1. Valstij ir jāveic visi attiecīgie pasākumi, lai veicinātu cietušo bērnu un vardarbības liecinieku⁵⁰, kā arī vajadzības gadījumā šo bērnu ģimeņu fizisko un psiholoģisko atveseļošanos un rehabilitāciju. Šādi pakalpojumi ir jāsniedz nekavējoties un tādā vidē, kas sekmē bērnu veselību, pašcieņu un cieņu.

2. Uz bērniem vardarbības veicējiem vērstu atveseļošanās un reintegrācijas pasākumu pamatā ir jābūt bērnu interesēm, ko ierobežo veiktā nodarījuma smagums (proporcionalitātes princips), un to ietvaros ir attiecīgi jāņem vērā bērnu vecums, fiziskā un garīgā labklājība, attīstība, spējas un personīgie apstākļi (individualizācijas princips), ja šāda nepieciešamība ir noteikta psiholoģiskās, psihiatriskās vai sociālās izmeklēšanas ziņojumos.⁵¹

3. Par cietušo bērnu, bērnu liecinieku un vardarbības veicēju atveseļošanos, rehabilitāciju un sociālo reintegrāciju atbildīgajiem dienestiem ir jāizmanto starpdisciplināra un starpaģentūru pieeja, uzlūkojot bērnu plašākā kontekstā, ko veido bērna ģimene, kopiena un kultūras fons. Ir jācenšas izveidot pienācīgs līdzsvars starp vispārējiem un specializētiem pakalpojumiem, kā

⁴⁹ Ne vien bērni ar fiziskiem traucējumiem, piemēram, redzes traucējumiem, bet arī bērni ar garīgiem traucējumiem. Informāciju par viegli lasāmiem teksta veidiem, kas piemēroti personām ar garīgu invaliditāti, skatīt <http://www.osmhi.org/?page=139>

⁵⁰ Sk. *UNCRC* 39. pantu un iepriekš citēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2003)20.

⁵¹ Sk. iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2008)11.

arī starp programmām, kas vērstas uz individuālajiem un attiecību faktoriem, un programmām, kuru centrā ir kopiena un dažādi sabiedrības aspekti.

6.7. Tiesvedības sistēma⁵²

1. Tiesas un ārpustiesas procesus izskata, ievērojot bērnu intereses un tiesības, tostarp tiesības uz aizsardzību pret jebkādu vardarbību.

2. Lai aizsargātu bērnu tiesības un likumīgās intereses visa procesa gaitā, ir jānodrošina starpniecības pakalpojumu, bezmaksas un neatkarīgu juridisko pakalpojumu, kā arī advokatūras un atbalsta pakalpojumu pieejamība bērniem. Ir jāveic pasākumi, lai nodrošinātu pieejamo līdzekļu efektivitāti un tiesas lēmumu un spriedumu efektīvu īstenošanu.

3. Tiesas un ārpustiesas procesus, kuros ir iesaistīti bērni, izskata paātrināti un kā prioritāti, izskatīšanu pabeidzot bez nepamatotas kavēšanās. Tādēļ ir jārosina ciešāka sadarbība un koordinācija starp visām tiesas procesa pusēm.

4. Tiesas un ārpustiesas procesos ir jāievēro bērnu tiesības tikt uzklautam, kā arī pienācīgi jāņem vērā bērnu viedoklis. Lai bērniem dotu iespēju efektīvi līdzdarboties šajos procesos, bērnus informē par viņu procesuālajām tiesībām, to darot bērnu vecumam un brieduma pakāpei piemērotā veidā, kā arī nodrošina bērniem neatkarīga pārstāvja atbalstu.

5. Lai sniegtu pilnīgu atbalstu cietušajiem bērniem un bērniem vardarbības lieciniekiem, ir jānodrošina īpaša aizsardzība, attiecīgas procedūras un telpas. Tas jo īpaši nozīmē, ka:

a) tiesas process nedrīkst pastiprināt bērna gūtās traumas. Attiecīgā gadījumā pēc tiesas atbildes bērnam nekavējoties sniedz atbilstīgus atbalsta pakalpojumus;

b) visa procesa gaitā ir jāaizsargā bērna un viņa ģimenes privātums.⁵³ Vajadzības gadījumā ir jāveic attiecīgi drošības pasākumi, lai izvairītos no iebiedēšanas, atriebības vai atkārtotas vardarbības pret cietušajiem bērniem vai bērniem vardarbības lieciniekiem un viņu ģimenēm.

6. Likumā ir jānosaka vecums, ar kuru iestājas kriminālatbildība, un tam ir jābūt pietiekami liels, ņemot vērā ar bērnu attīstību saistītus faktorus. Attiecībā uz bērniem vardarbības veicējiem soda un apspiešanas jēdzieni būtu jāaizstāj ar rehabilitācijas un tiesību atjaunošanas mērķiem, pienācīgu uzmanību pievēršot efektīvai sabiedrības drošībai, kā arī attiecīgām cilvēktiesībām un tiesiskajām garantijām saistībā ar cietušajiem bērniem.⁵⁴

7. Ir jāizveido bērnu vardarbības veicēju institucionalizētās aprūpes alternatīvas, piemēram, palīdzības, vadības un uzraudzības procedūras, konsultācijas, probācija, aprūpe audžuģimenēs, izglītības un arodmācību programmas. Šādu pasākumu vispārējais mērķis ir veicināt bērnu sekmīgu socializāciju un reintegrāciju ģimenē, kopienā un sabiedrībā.

8. Bērniem vardarbības veicējiem brīvības atņemšanu piemēro tikai kā galēju līdzekli uz iespējami īsu laika posmu, un soda izciešana notiek šim nolūkam īpaši veidotās telpās. Apcietinājuma apstākļiem ir jāatbilst *UNCRC* un citiem attiecīgiem standartiem, kā arī

⁵² 2009. gadā speciālistu grupa bērniem pielāgotas tiesvedības jomā izveidoja Eiropas vadlīniju projektu par bērniem pielāgotu tiesvedību. Šīs vadlīnijas tiks pieņemtas kā Ministru komitejas ieteikums 2010. gadā.

⁵³ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999. gada lietu "V. pret Apvienoto Karalisti" [V. v. *the United Kingdom*].

⁵⁴ Sk. iepriekš minēto Ministru komitejas ieteikumu Rec(2008)11.

specifiskām bērnu vajadzībām.⁵⁵ Bērni, kas izcieš jebkāda veida apcietinājumu, ir jānošķir no apcietinātajiem pieaugušajiem, ja vien tas nav pretrunā bērnu interesēm.⁵⁶

7. Pētniecība un dati

1. Iespējas izveidot efektīvu stratēģiju bērnu aizsardzībai pret vardarbību ir atkarīgas no datu pieejamības un pienācīgas analīzes valsts, reģionu un vietējā līmenī. Valsts līmeņa izpētes programmas apstiprināšana ir piemērotākais veids, kā sekmēt integrētu un sistemātisku pieeju datu apkopošanai, analīzei, izplatīšanai un izpētei. Šāda pieeja cita starpā ietver turpmāk minēto:

Pētniecība

- a) bāzes līnijas pētījumi par vardarbību pret bērniem ir jebkura stratēģiskās plānošanas procesa priekšnoteikums;
- b) ētikas pētniecība un regulāri pētījumi, kas ietver intervijas ar bērniem un atsevišķi ar bērnu vecākiem vai aprūpētājiem konfidencialitātes un savstarpējas uzticības apstākļos, lai iespējami precīzi noskaidrotu bērnu reālo vardarbības pieredzi;
- c) plaši garengriezuma pētījumi par vardarbības pamata cēloņiem un tās dažādo izpausmes veidu savstarpējo atkarību;
- d) saskaņotas metodoloģijas izstrāde, iekļaujot vienotu rādītāju kopumu, kas ļauj noteikt, kuras bērnu grupas ir mazāk aizsargātas pret vardarbību;
- e) pastāvīgi pētījumi par to, kāda veida riskiem bērni ir pakļauti internetā, kā šie riski mainās laika gaitā un tiek mazināti ar intervences pasākumu starpniecību;
- f) aizsargfaktoru izpēte, sevišķi saistībā ar bērnu pretestības mehānismiem;
- g) apsekojumi par pieaugušajiem un bērniem, kas ir vardarbības veicēji, lai izstrādātu profilakses un uzskaites kritērijus un parametrus;
- h) līdzekļu efektivitātes izpēte, lai aizsargātu bērnus no vardarbības un novērtētu esošo reaģēšanas sistēmu, tostarp uz vardarbības novēršanu vērstu pakalpojumu un programmu novērtēšanas metodoloģijas un kvalitātes kritēriju izstrādi;
- i) apsekojumi, lai noteiktu pret bērniem vērstas vardarbības radīto sociālo zaudējumu apjomu.

Statistiskā pārraudzība

- a) pastāvīga pret bērniem vērstas vardarbības statistiskā pārraudzība valsts, reģionu un vietējā līmenī ikvienā vidē, pamatojoties uz noteiktas metodoloģijas. Datus iedala pēc dzimuma, vecuma, vardarbības veida, pēc tā, vai mājsaimniecība atrodas pilsētā vai laukos, kā arī pēc ģimenes iezīmēm, izglītības līmeņa, nacionālās, sociālās un etniskās piederības;

⁵⁵ Sk. iepriekš minētos Ministru komitejas ieteikumus Rec(2006)2 un CM/Rec(2008)11.

⁵⁶ *Op. cit.*, sk. arī ANO Noteikumus par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā (Havasas noteikumi), ANO Standarta minimuma noteikumus par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi) un ANO Standarta minimuma noteikumus par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pārvaldību (Pekinas noteikumi).

b) kvantitatīvu un kvalitatīvu datu apkopošana par tādu tiesas procesu ilgumu un rezultātiem, kuros ir iesaistīti bērni, tostarp par cietušajiem bērniem sniegtajiem aizsardzības pasākumiem.

Valsts datu bāzu izveidošana⁵⁷

a) par bērnu piedzimšanas un nāves gadījumiem, tostarp bērnu nāves gadījumu (smagu miesas bojājumu) pārbaudes mehānisma izveidošana;

b) par gadījumiem, kad bērni tiek uzņemti aprūpes, jebkāda veida alternatīvās aprūpes vai apcietinājuma iestādē, pamet vai tiek nodoti citas aprūpes, jebkāda veida alternatīvās aprūpes vai apcietinājuma iestādes aizgādībā, tostarp visu pret bērniem vērstas vardarbības gadījumu uzskaitē šādās iestādēs;

c) par personām, kas notiesātas par vardarbīgiem nodarījumiem pret bērniem, tostarp šo personu ģenētiskai profils (DNS).⁵⁸

Koordinācija

a) noteikt vienu iestādi (ja tas iespējams un atbilst valsts apstākļiem), ieteicams bērnu tiesību novērošanas centru, valsts statistikas biroju vai izpētes institūtu, lai saskaņotu un izplatītu ar bērniem saistītus datus visā valstī un rīkotu starptautisku informācijas apmaiņu;

b) visām aģentūrām, kas saistītas ar bērnu aizsardzību, ir aktīvi jāatbalsta datu apkopošana.

2. Visām iestādēm, dienestiem un organizācijām, kas pieņem darbiniekus darbam ar bērniem un bērnu labā, tiek sniegta neapgrūtināta, bet pienācīgi kontrolēta pieeja datiem par personām, kuras ir notiesātas par vardarbīgiem nodarījumiem pret bērniem.

3. Personas datu aizsardzībai valsts, reģionu un vietējā līmenī ir jāatbilst starptautiski atzītiem standartiem un ētikas aizsardzības normām.⁵⁹

4. Ir jāizveido starptautiski saskaņoti vienoti standarti, lai veicinātu datu starptautisku salīdzināmību.

8. Starptautiskā sadarbība

1. Eiropas Padomes dalībvalstis iespējami plaši sadarbojas atbilstīgi šīm vadlīnijām un piemērojot attiecīgos starptautiskos un reģionālos dokumentus un vienošanās, kas pieņemtas, pamatojoties uz vienotiem vai savstarpējiem tiesību aktiem, kā arī valsts tiesību aktiem, lai:

b) novērstu un apkarotu jebkādu vardarbību pret bērniem,

b) aizsargātu cietušos bērnus un bērnus lieciniekus, kā arī palīdzētu viņiem,

c) izmeklētu vai izskatītu noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar vardarbību pret bērniem.

⁵⁷ Saskaņā ar datu aizsardzības noteikumiem.

⁵⁸ Sk. 37. pantu Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību.

⁵⁹ Sk. Konvenciju par indivīda aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi (ELS Nr. 108) un Konvencijas par indivīda aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi Papildprotokolu par uzraudzības iestādēm un pārrobežu datu plūsmām (ELS Nr. 181).

-
2. Dalībvalstis sniedz viena otram iespējami plašu savstarpēju palīdzību tiesvedībā par nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību pret bērniem, piemēram, bērnu nolaupīšanu, tirdzniecību, seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību pret bērniem.
 3. Lai veicinātu vadlīniju īstenošanu, dalībvalstīm vajadzības gadījumā ir jāpastiprina sadarbība attiecīgo starpvaldību organizāciju, starpvalstu tīklu un citu starptautisku organizāciju ietvaros.
 4. Visām dalībvalstīm attiecīgā gadījumā ir jācenšas integrēt trešajām valstīm paredzēto palīdzības programmu izstrādē jebkādas pret bērniem vērstas vardarbības novēršanu un apkarošanu.

Terminu skaidrojums

Bērnu intereses: *UNCRC* 3. pantā iekļautā koncepcija paredz, ka visu ar bērniem saistītu darbību ietvaros pirmkārt ir jāņem vērā bērnu intereses. Līdztekus 2., 6. un 12. pantam šis ir viens no *UNCRC* vispārējiem principiem, un tam ir praktiska nozīme situācijās, kad nav piemērojami citi konkrētāki konvencijas noteikumi. 3. panta 1. punktā ir uzsvērts, ka valdības, kā arī valsts un privātās iestādes pārbauda to veikto darbību ietekmi uz bērniem, lai nodrošinātu, ka pirmkārt tiek ņemtas vērā bērnu intereses, pienācīgu nozīmi piešķirot gan pašiem bērniem, gan bērniem labvēlīgas sabiedrības izveidei. 3. panta 2. punktā ir izklāstīts, ka ikvienas valsts aktīvs un vispārējs pienākums ir sniegt nepieciešamo aizsardzību un rūpēties par bērnu labklājību jebkurā situācijā, līdztekus respektējot vecāku tiesības un pienākumus. 3. panta 3. punktā ir noteikts, ka “kompetentās iestādes” izstrādā standartus attiecībā uz visām bērniem paredzētajām iestādēm, dienestiem un organizācijām, bet valsts nodrošina šo standartu ievērošanu (Bērnu tiesību konvencijas ieviešanas rokasgrāmata, *UNICEF*, 2002.).

Iebiedēšana ir atkārtota agresīva izturēšanās nolūkā apzināti fiziski vai emocionāli aizskart citu personu. Iebiedēšanu raksturo noteikta veida uzvedība nolūkā iemantot varu pār citu personu (*Besag V., Bullies and Victims in Schools*, 1989.). Šāda uzvedība var ietvert apsaukšanu, verbālus vai rakstiskus apvainojumus, izslēgšanu no kopīgām aktivitātēm, izslēgšanu no sociālās vides, fizisku vardarbību vai ietekmēšanu (*Whitted K.S., Dupper D.R., Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools. Children and Schools*, 27. sējums, Nr. 3, 2005. gada jūlijs). Varmākas rīcības motīvi var būt vēlme tikt uzskatītam par populāru vai stipru, kā arī vēlme piesaistīt uzmanību. Šādas rīcības iemesli var būt greisirdība vai tas, ka pašreizējie varmākas paši ir tikuši terorizēti (*Crothers L.M., Levinson E.M., Assessment of Bullying: A review of methods and instruments, Journal of Counselling and Development*, 84(4), 2004.).

Bērnu izmantošana: jēdziens “izmantošana” kā minimums ietver citu personu prostitūcijas izmantošanu un cita veida seksuālu izmantošanu, piespiedu darbu un pakalpojumus, verdzību un verdzībai līdzīgas prakses, servitūtu un orgānu izgriešanu (ANO Konvenciju pret starptautisko organizēto noziedzību papildinošā Protokola par cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu, tirdzniecības nepieļaušanu, aizliegšanu un sodīšanu 3. pants).

Bērnu pornogrāfija ir jebkādi materiāli, kuros ir vizuāli attēlots bērns, kas iesaistīts reālā vai simulētā nepārprotami seksuālā darbībā, vai jebkāds seksuāliem nolūkiem paredzēts bērnu dzimumorgānu attēlojums. Ar bērnu pornogrāfiju saistīti likumpārkāpumi ietver šādas tīšas darbības, ja tās veic bez tiesībām: a) bērnu pornogrāfijas izgatavošana, b) bērnu pornogrāfijas piedāvāšana vai pieejamības nodrošināšana, c) bērnu pornogrāfijas izplatīšana vai pārraidīšana, d) bērnu pornogrāfijas iegāde sev vai citai personai, e) bērnu pornogrāfijas glabāšana un f) apzināta piekļuve bērnu pornogrāfijai, izmantojot informācijas un komunikācijas tehnoloģijas (20. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201); sk. arī Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvo protokolu par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju).

Bērnu prostitūcija ir bērna izmantošana seksuālām darbībām, par ko tiek dota vai solīta nauda vai cita veida atlīdzība vai kompensācija, neatkarīgi no tā, vai šāda samaksa, solījums

vai kompensācija tiek dota bērnam vai kādai trešajai personai. Ar bērnu prostitūciju saistīti likumpārkāpumi ietver šādas tīšas darbības: a) bērna iesaistīšana prostitūcijā vai bērna pamudināšana nodarboties ar prostitūciju, b) bērna piespiešana nodarboties ar prostitūciju vai peļņas gūšana no tās, vai bērna citāda izmantošana šādiem mērķiem, c) bērnu prostitūcijas pakalpojumu izmantošana (19. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201); sk. arī Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvo protokolu par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju).

Bērnu tirdzniecība ir bērnu vervēšana, pārvadāšana, nodošana, izmitināšana vai saņemšana izmantošanas nolūkā, pat ja tā nav saistīta ar šī panta a) apakšpunktā norādītajām darbībām (draudiem, spēka izmantošanu vai cita veida piespiešanas paņēmieniem, nolaupīšanu, krāpšanu, maldināšanu, varas vai bērnu neaizsargātības ļaunprātīgu izmantošanu, samaksas vai priekšrocību došana vai saņemšana, lai panāktu tās personas piekrišanu, kuras pakļautībā ir cita persona) – 3. pants ANO Konvenciju pret starptautisko organizēto noziedzību papildinošajā Protokolā par cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu tirdzniecības novēršanu, aizliegšanu un sodīšanu. Sk. arī turpmāk sniegto tirdzniecības definīciju.

Miesas sods ir vardarbības veids, t. i., jebkāda veida sods, kura ietvaros izmanto fizisku spēku un kura nolūks ir radīt bērnam noteikta līmeņa sāpes vai neērtības neatkarīgi no to smaguma (precīzākai definīcijai sk. Bērnu tiesību komitejas Vispārējo komentāru Nr. 8, 11. pantu).

Bērnu pavešana netiklībā ir tīša rīcība, kuras rezultātā valstī noteikto dzimumpilgādības vecumu nesasniedzis bērns seksuālā nolūkā tiek padarīts par seksuālas vardarbības vai seksuālu darbību liecinieku, pat ja viņam nav tajās jāpiedalās (22. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201)).

Kaitīgas tradicionālās prakses: ikvienai sociālajai kopienai visā pasaulē ir īpašas tradicionālās kultūras prakses un uzskati; daži no tiem ir labvēlīgi visiem kopienas locekļiem, bet citi ir kaitīgi konkrētām grupām, piemēram, sievietēm. Kaitīgas tradicionālās prakses ietver sieviešu dzimumorgānu sakropļošanu, agrīnas laulības, sieviešu nogalināšanu, goda slepkavības, agrīnu grūtniecību utt. (Sk. faktu lapu Nr. 23, Kaitīgas tradicionālās prakses, kas ietekmē sieviešu un bērnu veselību, www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet23en.pdf).

Psiholoģiska uzmākšanās ir grupveida iebiedēšana. Tā ir grupveida vēršanās pret kādu personu, izmantojot baumu, netiešu mājienu, neslavas celšanas, izolācijas, kā arī iebiedēšanas taktiku un, kas ir visbūtiskāk, liekot skartajai personai šķist atbildīgai par notiekošo. Līdzīgi kā daudzos ļaunprātību gadījumos vardarbības veicēji apgalvo, ka upuris to visu ir pelnījis (*Elliot G.P., School Mobbing and Emotional Abuse*, www.selfgrowth.com/articles/Elliott9.html).

Uzraudzība ir iestāžu veiktās darbības, lai nodrošinātu ar bērnu labklājību saistīto tiesību aktu ievērošanu. Šo procesu veido trīs atšķirīgas daļas: a) centrālās iestādes, kas pieņem normatīvos aktus, b) pašvaldību līmenis un bērnu aprūpes iestādes, kas sniedz pakalpojumus, un c) neatkarīga organizācija, kas uzrauga darbību vietējā līmenī. Uzraudzības nolūkā var veikt pārbaudes ar vai bez iepriekšēja brīdinājuma vai vadības sistēmas auditu. Standartizēta valsts uzraudzības režīma izveide atvieglo statistikas datu apkopošanu par bērnu labklājību valstī un lēmumu pieņemšanu valdībā.

Nolaidība ir vecāku vai aprūpētāju atteikšanās apmierināt bērna fiziskās un emocionālās vajadzības, kaut viņiem ir pieejami nepieciešamie līdzekļi, zināšanas un pakalpojumi, vai arī atteikšanās aizsargāt bērnu no apdraudējuma (Ziņojums par vardarbību pret bērniem, Pasaules Veselības organizācija, Ženēva, 2002.).

Bērnu līdzdalība pornogrāfiskās izrādēs: ar bērnu līdzdalību pornogrāfiskās izrādēs saistīti likumpārkāpumi ietver šādas tīšas darbības: a) bērnu vervēšana līdzdalībai pornogrāfiskās izrādēs vai iesaistīšana šādās izrādēs, b) bērnu piespiešana piedalīties pornogrāfiskās izrādēs, peļņas gūšana no šādām izrādēm vai bērnu citāda izmantošana šādiem mērķiem, c) apzināta tādu pornogrāfisku izrāžu apmeklēšana, kurās piedalās bērni (21. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201)).

Psiholoģiska vardarbība ir apvainojumi, apsaukšana, ignorēšana, izolācija, atraidīšana, draudi, manipulācija, emocionāla vienaldzība un noniecināšana, neizbēgama vardarbības vērošana ģimenē un cita rīcība, kas var kaitīgi ietekmēt bērnu psiholoģisko attīstību un labklājību (ANO ģenerālsekretāra Ziņojums par vardarbību pret bērniem).

Sekstūrisms ir tūrisma nozares ietvaros vai ārpus tās rīkoti ceļojumi, izmantojot tūrisma nozares struktūras un tīklus, kuru galvenais mērķis ir komerciālas seksuālas attiecības starp tūristiem un mērķa valsts iedzīvotājiem (Pasaules tūrisma organizācija (PTO), Paziņojums par organizētā sekstūrisma novēršanu, 1995.).

Seksuālā vardarbība: ar seksuālu vardarbību pret bērniem saistīti likumpārkāpumi ietver šādas tīšas darbības: a) iesaistīšanās seksuālās darbībās ar bērnu, kurš saskaņā ar attiecīgajiem valsts tiesību aktu noteikumiem nav sasniedzis dzimumbrieduma vecumu (tas neattiecas uz savstarpēji labprātīgām seksuālām darbībām nepilngadīgo starpā), un b) iesaistīšanās seksuālās darbībās ar bērnu gadījumos, kad bērns uz šādām darbībām tiek piespiests, pret viņu tiek izmantots spēks vai draudi, tiek ļaunprātīgi izmantota atzīta aizgādība, vara vai ietekme uz bērnu, tostarp ģimenes ietvaros, tiek ļaunprātīgi izmantota bērnu neaizsargātība, sevišķi garīga vai fiziska invaliditāte vai bērnu atkarība no citas personas (18. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201)).

Bērnu pārdošana ir jebkāds akts vai darījums, kura rezultātā kāda persona vai personu grupa nodod bērnu citai personai vai personu grupai, par to saņemot atlīdzību vai cita veida kompensāciju (2. pants Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvajā protokolā par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju).

Uzmākšanās bērniem seksuālos nolūkos: ar uzmākšanos bērniem seksuālos nolūkos saistītie likumpārkāpumi ir tīšs piedāvājums satikties nolūkā iesaistīties seksuālās darbībās vai izgatavot bērnu pornogrāfijas materiālus, ko pieaugusi persona ar informācijas un komunikācijas tehnoloģiju starpniecību izsaka valstī noteikto dzimumbrieduma vecumu nesasnēgušam bērnam, ja šādam piedāvājumam ir sekojusi faktiskā darbība, kuras rezultātā ir notikusi šāda tikšanās (23. pants Eiropas Padomes konvencijā par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201)).

Cilvēku tirdzniecība ir cilvēku vervēšana, pārvadāšana, nodošana, izmitināšana vai saņemšana izmantošanas nolūkā, piemērojot draudus, spēku vai cita veida piespiešanas paņēmienus, nolaupīšanu, krāpšanu, maldināšanu, ļaunprātīgi izmantojot varu vai neaizsargātību, dodot vai saņemot samaksu vai priekšrocības, lai panāktu tās personas

piekrišanu, kuras pakļautībā ir cita persona. “Izmantošana” kā minimums ietver citu personu prostitūciju un cita veida seksuālu izmantošanu, piespiedu darbu un pakalpojumus, verdzību un verdzībai līdzīgas prakses, servitūtu un orgānu izgriešanu. Upura piekrišana “cilvēku tirdzniecībai” plānotās izmantošanas nolūkā nav būtiska, ja izmantoti kādi no iepriekš minētajiem paņēmieniem. Bērnu vervēšana, pārvadāšana, nodošana, izmitināšana vai saņemšana izmantošanas nolūkā ir uzskatāma par “cilvēku tirdzniecību” arī tad, ja nav izmantoti iepriekš minētie paņēmieni (4. pants Eiropas Padomes konvencijā par cilvēku tirdzniecības apkarošanu (*CETS* Nr. 197)).

Starptautiskie dokumenti, kas vērsti uz bērnu tiesību aizsardzību un bērnu aizsardzību pret vardarbību

Apvienoto Nāciju Organizācijas līgumi

- Konvencija par bērnu tiesībām, *GA Res. 44/25*, pielikums, 44 *UN GAOR Supp.* (Nr. 49) at 167, *UN Doc. A/44/49* (1989), stājusies spēkā 1990. gada 2. septembrī,
- Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvais protokols par bērnu iesaistīšanu bruņotos konfliktos, *GA Res. 54/263*, I pielikums, 54 *UN GAOR Supp.* (Nr. 49) at 7, *UN Doc. A/54/49, Vol. III* (2000), stājusies spēkā 2002. gada 12. februārī,
- Konvencijas par bērnu tiesībām Fakultatīvais protokols par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju, *GA Res. 54/263*, II pielikums, 54 *UN GAOR Supp.* (Nr. 49) at 6, *UN Doc. A/54/49, Vol. III* (2000), stājusies spēkā 2002. gada 18. janvārī,
- Starptautiskais pakts par civilajām un politiskajām tiesībām, kas pieņemts un nodots parakstīšanai, ratifikācijai un pievienošanās iespējām ar Ģenerālās asamblejas 1966. gada 16. decembra rezolūciju 2200A (XXI) un saskaņā ar 49. pantu stājusies spēkā 1976. gada 23. martā,
- Starptautiskais pakts par sociālajām un ekonomiskajām tiesībām, kas pieņemts un nodots parakstīšanai, ratifikācijai un pievienošanās iespējām ar Ģenerālās asamblejas 1966. gada 16. decembra rezolūciju 2200A (XXI) un saskaņā ar 27. pantu stājusies spēkā 1976. gada 3. janvārī,
- Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu, kas pieņemts un nodots parakstīšanai, ratifikācijai un pievienošanās iespējām ar Ģenerālās asamblejas 1984. gada 10. decembra rezolūciju 39/46 un saskaņā ar 27. panta 1. punktu stājusies spēkā 1987. gada 26. jūnijā,
- Starptautiskā konvencija par jebkādas rasu diskriminācijas izskaušanu, kas pieņemta ar Ģenerālās asamblejas 1965. gada 21. decembra rezolūciju 2106 un saskaņā ar 19. pantu stājusies spēkā 1969. gada 4. janvārī,
- Starptautiskā konvencija par visu migrējošo darba ņēmēju un viņu ģimenes locekļu tiesību aizsardzību, kas pieņemta ar Ģenerālās asamblejas 1990. gada 18. decembra rezolūciju 45/158,
- Konvencija par jebkādas sieviešu diskriminācijas izskaušanu, Ņujorka, 1979. gada 18. decembris. Pieņēmusi ANO Ģenerālā asambleja. Stājusies spēkā kā starptautisks līgums 1981. gada 3. septembrī,
- Konvencija par invalīdu tiesībām, kas pieņemta ar Ģenerālās asamblejas 2006. gada 13. decembra rezolūciju 61/106 un stājusies spēkā 2008. gada maijā,
- Konvencija par bērnu darba ļaunāko formu aizliegšanu un tūlītēju rīcību to izskaušanai (*ILO* Nr. 182), 38 *ILM* 1207 (1999), stājusies spēkā 2000. gada 19. novembrī,
- Konvencija par minimālo vecumu pieņemšanai darbā (*ILO* Nr. 138), pieņemta 1973. gada 26. jūnijā, stājusies spēkā 1976. gada 19. jūnijā,
- ANO Konvenciju pret starptautisko organizēto noziedzību papildinošais Protokols par cilvēku, īpaši sieviešu un bērnu tirdzniecības novēršanu, aizliegšanu un sodīšanu, kas pieņemts un nodots parakstīšanai, ratifikācijai un pievienošanās iespējām ar Ģenerālās asamblejas 2000. gada 15. novembra rezolūciju 55/25.

Eiropas Padomes līgumi

- Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (ELS Nr. 5, 1950/1953),
- Eiropas Sociālā harta (ELS Nr. 35, 1961/1965),

-
- Eiropas Sociālās hartas pārskatītā versija (ELS Nr. 163, 1996/1999),
 - Eiropas konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda izskaušanu (ELS Nr. 126, 1987/1989),
 - Eiropas Padomes konvencija par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību (*CETS* Nr. 201, 2007/...),
 - Eiropas Padomes konvencija par cilvēku tirdzniecības apkarošanu (*CETS* Nr. 197, 2005/2008),
 - Konvencija par saskarsmi ar bērniem (ELS Nr. 192, 2003/2005),
 - Konvencija par kibernetizāciju (ELS Nr. 185, 2001/2004),
 - Konvencijas par indivīda aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi Papildprotokolu par uzraudzības iestādēm un pārrobežu datu plūsmām (ELS Nr. 181, 2001/2004),
 - Eiropas konvencija par bērnu tiesību piemērošanu (ELS Nr. 160, 1996/2000),
 - Konvencija par indivīda aizsardzību attiecībā uz personas datu automātisko apstrādi (ELS Nr. 108, 1981/1985),
 - Eiropas konvencija par tādu lēmumu atzīšanu un izpildi, kuri attiecas uz bērnu aizbildnību un bērnu aizbildnības atjaunošanu (ELS Nr. 105, 1980/1983),
 - Eiropas konvencija par bērnu adopciju (ELS Nr. 58, 1967/1968),
 - Eiropas konvencijas par bērnu adopciju pārskatītā versija (ELS Nr. 202, 2008/...).

Hāgas Starptautisko privāttiesību konference

- Hāgas konvencija par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem (noslēgta 1980. gada 25. oktobrī, stājusies spēkā 1983. gada 1. decembrī),
- Hāgas Konvencija par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, atzīšanu, izpildi un sadarbību attiecībā uz vecāku atbildību un bērnu aizsardzības pasākumiem (noslēgta 1996. gada 19. oktobrī, stājusies spēkā 2002. gada 1. janvārī),
- Hāgas Konvencija par bērnu aizsardzību un sadarbību starpvalstu adopcijas jautājumos (noslēgta 1993. gada 29. maijā, stājusies spēkā 1995. gada 1. maijā),
- Hāgas konvencija par piemērojamiem tiesību aktiem bērnu uzturlīdzekļu nodrošināšanas pienākumu jomā (noslēgta 1956. gada 24. oktobrī, stājusies spēkā 1962. gada 1. janvārī),
- Hāgas konvencija par lēmumu atzīšanu un izpildi bērnu uzturlīdzekļu nodrošināšanas pienākumu jomā (noslēgta 1958. gada 15. aprīlī, stājusies spēkā 1962. gada 1. janvārī).

Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumi

- Ieteikums CM/Rec(2009)5 par pasākumiem nolūkā aizsargāt bērnus no kaitīga satura un rīcības, kā arī veicināt bērnu aktīvu līdzdalību jaunajā informācijas un komunikācijas vidē,
- Ieteikums CM/Rec(2008)11 par Eiropas noteikumiem saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi,
- Ieteikums CM/Rec(2008)6 par pasākumiem nolūkā veicināt cieņu pret vārda un informāciju brīvību saistībā ar interneta filtriem,
- Ieteikums CM/Rec(2008)4 par migrantu bērnu integrācijas veicināšanu,
- Ieteikums CM/Rec(2007)13 par integrēto pieeju dzimumu līdztiesības īstenošanai izglītībā,
- Ieteikums CM/Rec(2007)9 par dzīves plāniem nepilngadīgiem migrantiem bez pavadības,
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Rec(2006)19 dalībvalstīm par politiku, kuras mērķis ir atbalstīt vecāku labi veiktu aprūpi,
- Ieteikums Rec(2006)12 par bērnu iespējām jaunajā informācijas un komunikācijas vidē,
- Ieteikums Rec(2006)5 par Eiropas Padomes Rīcības plānu personu ar invaliditāti tiesību un pilnīgas līdzdalības sabiedrībā veicināšanai: personu ar invaliditāti dzīves kvalitātes uzlabošana Eiropā 2006.–2015. gadā,

-
- Ieteikums Rec(2006)2 par Eiropas brīvības atņemšanas iestāžu noteikumiem,
 - Ieteikums Rec(2006)1 par valstu jaunatnes padomju lomu jaunatnes politikas izstrādē,
 - Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs,
 - Ieteikums Rec(2004)13 par jauniešu līdzdalību vietējā un reģionālajā dzīvē,
 - Ieteikums Rec(2003)20 par jauniem veidiem, kā novērst nepilngadīgo noziedzību, un par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas nozīmi,
 - Ieteikums Rec(2002)12 par izglītību demokrātiskam pilsoniskumam,
 - Ieteikums Rec(2002)8 par bērnu dienas aprūpi,
 - Ieteikums Rec(2002)5 par sieviešu aizsardzību pret vardarbību,
 - Ieteikums Rec(2001)16 par bērnu aizsardzību pret seksuālu izmantošanu,
 - Ieteikums Rec(2001)10 par Eiropas policijas ētikas kodeksu,
 - Ieteikums Rec(2001)8 par kibertelpas satura pašregulējumu,
 - Ieteikumu Rec(2000)11 par cilvēku tirdzniecības seksuālas izmantošanas nolūkā apkarošanu,
 - Ieteikums Nr. R (98) 8 par bērnu līdzdalību ģimenes un sabiedrības dzīvē,
 - Ieteikums Nr. R (97) 19 par vardarbības atspoguļojumu elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos,
 - Ieteikums Nr. R (97) 13 attiecībā uz liecinieku iebiedēšanu un aizsardzības tiesībām,
 - Ieteikums Nr. R (94) 14 par saskaņotu un integrētu ģimenes politiku,
 - Ieteikums Nr. R (93) 2 par bērnu ļaunprātīgas izmantošanas medicīniski sociālajiem aspektiem,
 - Ieteikums Nr. R (91) 11 par bērnu un jauniešu seksuālu izmantošanu, pornogrāfiju, prostitūciju un tirdzniecību,
 - Ieteikums Nr. R (91) 9 par neatliekamiem pasākumiem ģimenes lietās,
 - Ieteikums Nr. R (90) 2 par sociālajiem pasākumiem saistībā ar vardarbību ģimenē,
 - Ieteikums Nr. R (87) 6 par audžuģimenēm,
 - Ieteikums Nr. R (85) 4 par vardarbību ģimenē,
 - Ieteikums Nr. R (79) 17 par bērnu aizsardzību pret sliktu izturēšanos.

Eiropas Padomes Ministru komitejas rezolūcija

- Rezolūcija ResAP(2005)1 par pieaugušo un bērnu ar invaliditāti aizsardzību pret ļaunprātīgu rīcību.

Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas ieteikumi (1987.–2009.)

- Ieteikums 1861 (2009) par feminicīdu,
- Ieteikums 1854 (2009) par tiesību pieejamību personām ar invaliditāti un šo personu pilnīgu un aktīvu līdzdalību sabiedrībā,
- Ieteikums 1849 (2008) par demokrātijas kultūras un cilvēktiesību veicināšanu ar pedagogu izglītības starpniecību,
- Ieteikums 1828 (2008) par zīdaiņu pazušānu nelegālai adopcijai Eiropā,
- Ieteikums 1815 (2007) par prostitūciju – kādu nostāju ieņemt?,
- Ieteikums 1778 (2007) par cietušajiem bērniem: jebkādas vardarbības, izmantošanas un ļaunprātīgas rīcības izskaušana,
- Ieteikums 1703 (2005) par nošķirtu bērnu patvēruma meklētāju aizsardzību un palīdzību šādiem bērniem,
- Ieteikums 1698 (2005) par bērnu tiesībām aprūpes iestādēs: Parlamentārās asamblejas ieteikuma 1601 (2003) turpmākā izpilde,
- Ieteikums 1666 (2004) par aizliegumu izmantot miesas sodu pret bērniem visā Eiropā,

-
- Ieteikums 1596 (2003) par jauno migrantu situāciju Eiropā,
 - Ieteikums 1632 (2003) par pusaudziem distresa situācijā: sociāla un veselībai labvēlīga pieeja jauniešu nomāktībai,
 - Ieteikums 1601 (2003) par pamesto bērnu likteņa uzlabošanu aprūpes iestādēs,
 - Ieteikums 1561 (2002) par sociālajiem pasākumiem Dienvidaustrumeiropas kara skartajiem bērniem,
 - Ieteikums 1555 (2002) par sieviešu attēlojumu plašsaziņas līdzekļos,
 - Ieteikumu 1551 (2002) par 21. gadsimta sabiedrības veidošanu kopā ar bērniem un viņu labā: Eiropas stratēģijas attiecībā uz bērniem (ieteikums 1286 (1996)) turpmāka izpilde,
 - Ieteikums 1545 (2002) par kampaņu pret sieviešu tirdzniecību.
 - Ieteikums 1532 (2001) par dinamisku sociālo politiku bērniem un pusaudžiem pilsētās un lielpilsētās,
 - Ieteikums 1526 (2001) par kampaņu pret nepilngadīgu personu tirdzniecību, lai sagrautu Austrumeiropas tīklu: Moldovas piemērs,
 - Ieteikums 1523 (2001) par verdzību mājās,
 - Ieteikums 1501 (2001) par vecāku un pedagogu pienākumiem bērnu izglītības jomā,
 - Ieteikums 1466 (2000) par plašsaziņas līdzekļu izglītību,
 - Ieteikums 1460 (2000) par Eiropas Bērnu ombuda izveidi,
 - Ieteikums 1459 (2000): rīcības plāns attiecībā uz bērniem Kosovā,
 - Ieteikums 1449 (2000) par slepenu migrāciju no Vidusjūras reģiona dienvidiem uz Eiropu,
 - Ieteikums 1443 (2000) par starptautisku adopciju: bērnu tiesību ievērošana,
 - Ieteikums 1398 (1999) par bērnu situāciju Albānijā,
 - Ieteikums 1371 (1998) par ļaunprātīgu rīcību un nevērību pret bērniem,
 - Ieteikums 1336 (1997) par bērnu darba ekspluatācijas apkarošanu kā prioritāru jautājumu,
 - Ieteikums 1286 (1996) par Eiropas stratēģiju attiecībā uz bērniem,
 - Ieteikums 1121 (1990) par bērnu tiesībām,
 - Ieteikums 1065 (1987) par bērnu tirdzniecību un citām bērnu ekspluatācijas formām.

Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas rezolūcijas (1996.–2009.)

- Rezolūcija 1654 (2009) par feminicīdu,
- Rezolūcija 1624 (2008) par pirmā pret bērnu vērstās vardarbības veida novēršanu: bērna pamešanu pēc piedzimšanas,
- Rezolūcija 1587 (2007) par Balkānu reģiona pēckonflikta zonās dzīvojošo bērnu stāvokli,
- Rezolūcija 1579 (2007) par prostitūciju – kādu nostāju ieņemt?,
- Rezolūcija 1530 (2007) par cietušajiem bērniem: jebkādas vardarbības, izmantošanas un ļaunprātīgas rīcības izskaušana,
- Rezolūcija 1337 (2003) par migrāciju, kas saistīta ar sieviešu tirdzniecību un prostitūciju,
- Rezolūcija 1307 (2002) par bērnu seksuālu izmantošanu: bez iecietības,
- Rezolūcija 1291 (2002) par bērna nelegālu aizvešanu uz citu valsti, ko veic viens no vecākiem,
- Rezolūcija 1247 (2001) par sieviešu dzimumorgānu sakropļošanu,
- Rezolūcija 1215 (2000) par kampaņu pret bērnu uzņemšanu armijā un iesaisti bruņotos konfliktos,
- Rezolūcija 1212 (2000) par izvarošanu bruņotu konfliktu laikā,
- Rezolūcija 1099 (1996) par bērnu seksuālu izmantošanu.

Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa ieteikumi

- Ieteikums 253 (2008) par uz ielas dzīvojošo un/vai strādājošo bērnu sociālo reintegrāciju,
- Ieteikums 242 (2008) par jauniešu integrāciju un līdzdalību vietējā un reģionālajā līmenī,

-
- Ieteikums 241 (2008) “Bērns pilsētā”,
 - Ieteikums 135 (2003) par vietējo partnerību nolūkā novērst un apkarot vardarbību skolā,
 - Ieteikums 53 (1999) par politiku attiecībā uz trūcīgiem bērniem/pusaudžiem un ģimenēm.

Citi Eiropas Padomes dokumenti

- Vadlīnijas cilvēktiesību jomā interneta pakalpojumu sniedzējiem [*Human rights guidelines for Internet service providers*], Eiropas Padome (2008),
- Vadlīnijas cilvēktiesību jomā tiešsaistes spēļu pakalpojumu sniedzējiem [*Human rights guidelines for online games providers*], Eiropas Padome (2008),
- Eiropas Padomes Ministru komitejas Deklarācija par bērnu cieņas, drošības un privātuma aizsardzību internetā (2008. gada 6. februāris),
- Ieteikumi un vadlīnijas, kuru mērķis ir veicināt bērnu ar invaliditāti iesaistīšanos vietējās sabiedrības dzīvē un deinstitucionalizāciju, kā arī palīdzēt ģimenēm aprūpēt bērnu ar invaliditāti mājās, Eiropas Padome (2008),
- Brauns H. [*Brown H.*], Pieaugušo un bērnu ar invaliditāti aizsardzība pret ļaunprātīgu rīcību, *Council of Europe Publishing*, Strasbūra (2003), ISBN 92-871-4919-4.

Citas programmas un publikācijas

Starptautiskās deklarācijas/rīcības programmas/vadlīnijas

- Riodeženeiro pakts par bērnu un pusaudžu seksuālas izmantošanas novēršanu un apkarošanu, Trešais pasaules kongress pret bērnu un pusaudžu seksuālu izmantošanu, Riodeženeiro, 2008. gada 25.–28. novembris,
- “Vardarbība pret bērniem” [*Violence against children*], ANO ģenerālsēdētāja pētījums, 2006. gada 29. augusts,
“Apturi vardarbību pret bērniem – rīkojies tūlīt!” [*Stop Violence against children. Act now!*], ziņojums no reģionālās konsultācijas ANO pētījumam par vardarbību pret bērniem, 2005. gada 5.–7. jūlijs, Ļubļina, Slovēnija,
- Jokohamas kopējās saistības, pieņemtas Otrajā pasaules kongresā pret bērnu seksuālu izmantošanu komerciālos nolūkos, Jokohama, Japāna, 2001. gada 17.–20. decembris,
- Deklarācija un rīcības plāns, kas pieņemti Pirmajā pasaules kongresā pret bērnu seksuālu izmantošanu komerciālos nolūkos, Stokholmā, Zviedrijā, 1996. gada 27.–31. augustā,
- Varšavas deklarācija un rīcības plāns, kas pieņemti Trešajā Eiropas Padomes valstu un valdību vadītāju sammitā, Varšavā, 2005. gada 16.–17. maijā,
- Galīgā deklarācija un rīcības plāns, kas pieņemti Otrajā Eiropas Padomes valstu un valdību vadītāju sammitā, Strasbūrā, 1997. gada 10.–11. oktobrī,
- Saistības un rīcības plāns, ko pieņēmuši Eiropas un Centrālāzijas dalībnieki konferencē “Bērnu aizsardzība pret seksuālu izmantošanu”, Budapeštā, 2001. gada 20.–21. novembrī,
- ANO Noteikumi par nepilngadīgo aizsardzību brīvības atņemšanas gadījumā (1990),
- ANO Standarta minimuma noteikumus par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi, 1990),
- ANO Standarta minimuma noteikumi par nepilngadīgo tiesvedības sistēmas pārvaldību (Pekinas noteikumi, 1985),
- “Bērniem piemērota pasaule” [*A World Fit for Children*], ANO Ģenerālās asamblejas dokuments, kas pieņemts 2002. gada 10. maijā.

Citas publikācijas

- Besag V., *Bullies and Victims in Schools*, 1989.,
- Crothers L.M., Levinson E.M., *Assessment of Bullying: A review of methods and instruments*, *Journal of Counselling and Development*, 84(4), 2004.,
- Whitted K.S., Dupper D.R., *Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools. Children and Schools*, 27. sējums, Nr. 3, 2005. gada jūlijs.